

บทที่ ๔

บทบาทในการขยายกิจการของกรมไปรษณีย์โทรเลข

ในสมัยที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๔๗๕ งานในหน้าที่ที่ทรงรับผิดชอบและให้ความสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การพัฒนากิจการของกรมไปรษณีย์โทรเลข^๑ ได้แก่ การไปรษณีย์ โทรเลข โทรศัพท์ และการวางรากฐานกิจการวิทยุกระจายเสียง บทบาทของพระองค์ในแต่ละด้านดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าทรงเป็นตัวอย่างของผู้นำคนไทยที่ได้นำความรู้ในวิทยาการของโลกตะวันตกมาใช้ปรับปรุงความเจริญก้าวหน้าของประเทศ และได้ส่งผลมาถึงกิจการสื่อสารคมนาคมของประเทศ ด้านนี้ในปัจจุบัน

การจัดระเบียบบริหารกรมไปรษณีย์โทรเลข

เมื่อกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรง เข้าควบคุมการดำเนินงานของกรมไปรษณีย์โทรเลข^๒ ทรงพบว่าตามระเบียบบริหารเดิมในสมัยที่เจ้าพระยาวางษานุประพัทธ์เป็นเสนาบดี มีข้อบกพร่องบางประการที่ทำให้งานของกรมไปรษณีย์โทรเลขขาดความคล่องตัวเท่าที่ควร การ

^๑ตามอำนาจหน้าที่ของเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องรับผิดชอบกับงานด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ สภาเผยแพร่พาณิชย์ กองบินพลเรือน กรมทะเบียนการค้า กรมพาณิชย์ กรมตรวจจลกรรม กรมรถไฟ กรมไปรษณีย์โทรเลข กรมทาง กรมสหกรณ์ และ ศาลาแยกธาตุ รวม ๑๐ หน่วยงาน.

^๒แต่เดิมแยกการบริหารออกจากกันเป็นกรมไปรษณีย์และกรมโทรเลข ในสังกัดกระทรวงโยธาธิการ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯให้รวมเป็นกรมเดียวกันตั้งแต่บัดนั้นมา โปรดดูรายละเอียดใน งามตา ล้อมตระกูล, "กิจการไปรษณีย์โทรเลขในประเทศไทย (พ.ศ. ๒๔๒๖ - ๒๔๖๖)" (วิทยานิพนธ์ปริญญา-มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๑).

ปฏิบัติงานในหน้าที่ของเจ้าพนักงานมีลักษณะที่ก้าวก่ายและซ้ำซ้อน อีกทั้งอำนาจการบัญชาการ ก็มิได้รวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลางกรมไปรษณีย์โทรเลขแต่อย่างใด ดังนั้นงานชิ้นแรกของพระองค์คือการจัดระเบียบบริหารกรมไปรษณีย์โทรเลขเสียใหม่ โดยเปลี่ยนแปลงอำนาจการบังคับบัญชา และการแบ่งส่วนราชการทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมทั้งปรับปรุงคุณภาพของบุคลากร ในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญของรัฐบาลให้มีความเข้มแข็งในการปฏิบัติงานยิ่งขึ้น ซึ่งเริ่มตั้งแต่ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นต้นไป

๑. รวมอำนาจบังคับบัญชาเข้าสู่ส่วนกลาง

แต่เดิมในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่กรมไปรษณีย์โทรเลขตามหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ ต้องอยู่ในความควบคุมอย่างรัดกุมของข้าราชการฝ่ายท้องถิ่น โดยเฉพาะมีอำนาจควบคุมบัญชีของไปรษณีย์ในแต่ละจังหวัด ทำให้เกิดความล่าช้าและไม่คล่องตัวในการปฏิบัติงานที่ต้องอาศัยความรวดเร็ว เมื่อนายไปรษณีย์จะส่งจ่ายเงินจากไปรษณีย์ธนาสัติก็ต้องให้เจ้าหน้าที่คลังจังหวัดตรวจสอบและอนุญาตเสียก่อน ด้วยเหตุนี้ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินจึงทรงเสนอต่อที่ประชุมเสนาบดีสภา เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ให้โอนอำนาจการควบคุมบัญชีและการส่งจ่ายเงิน เป็นของกรมไปรษณีย์โทรเลขโดยตรง โดยนายไปรษณีย์จะจ่ายเงินให้ผู้รับธนาสัติก่อน จากนั้นจึงส่งรายการที่จ่ายให้กรมบัญชีกลางตรวจสอบในภายหลัง (เรียกว่าระบบ Post Audit) ทำให้กรมไปรษณีย์โทรเลขสามารถให้บริการธนาสัติได้รวดเร็วขึ้น ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เท่ากับ เป็นการรวมอำนาจการบังคับบัญชาที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขในจังหวัดต่าง ๆ ที่ขึ้นต่อพนักงานปกครองท้องถิ่นให้มาขึ้นต่อส่วนกลางคือกรมไปรษณีย์โทรเลขโดยตรง ซึ่งเป็นผลดีต่อทางราชการ เพราะส่วนกลางสามารถเร่งรัดกวดขันให้ปฏิบัติตามนโยบายได้เต็มที่^๑

^๑ หจข., ร.๗ พ.๔/๑๑ "คำสั่งเสนาบดีเรื่องจัดระเบียบการกรมไปรษณีย์โทรเลขใหม่ กรมบัญชาการ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม" ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๔.

๒. การแบ่งส่วนบริหารงานในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

แม้ว่าในทางปฏิบัติได้มีการจัดแบ่งส่วนราชการของกรมไปรษณีย์โทรเลข ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอยู่ก่อนแล้วก็ตาม^๑ แต่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงมีพระดำริว่า ตามระเบียบเดิมยังขาดลักษณะการกระจายอำนาจบริหารไปยังส่วนภูมิภาค โดยที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขทุกแห่งในจังหวัดต่าง ๆ แม้ว่าอำนาจการควบคุมบัญชีจะอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของข้าราชการฝ่ายปกครองเจ้าของท้องที่ก็ตาม แต่อำนาจการบริหารยังคงขึ้นต่อกรมไปรษณีย์โทรเลขในส่วนกลางโดยตรง ซึ่งทำให้การควบคุมดูแลทำได้ไม่ทั่วถึง ยิ่งในส่วนกลางการจัดระบบบริหารงานแบบเดิมไม่เชื่ออำนาจให้ส่วนราชการต่าง ๆ ทำหน้าที่ประสานงานกันได้ดั่งนั้น จึงทรงปรับปรุงระเบียบบริหารกรมไปรษณีย์โทรเลขเสียใหม่ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ดังนี้

๒.๑ การปรับปรุงระเบียบบริหารในส่วนกลาง

ทรงแบ่งออกเป็น ๔ กอง ได้แก่

๑) กองบัญชาการ (Central Bureau) มีหน้าที่ควบคุมทะเบียนประวัติข้าราชการ และรายการพัสดุสิ่งของ

๒) กองสื่อสารไปรษณีย์โทรเลข (Post and Telegraph Section) เป็นส่วนราชการที่มีความสำคัญมากทางด้านบริหาร เพราะนอกจากปฏิบัติงานรับส่งไปรษณีย์-

งานราชการในส่วนกลางของกรมไปรษณีย์โทรเลข ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินจะทรงเข้ารับตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม แบ่งออกเป็น ๘ แผนกดังนี้คือ

๑) แผนกอำนวยการ	๒) แผนกต่างประเทศ	๓) แผนกบัญชี
๔) แผนกพัสดุ	๕) แผนกไปรษณีย์	๖) แผนกโทรเลข
๗) แผนกช่าง	๘) แผนกศึกษา	

สำหรับในส่วนภูมิภาคไม่ปรากฏหลักฐานว่าแบ่งหน่วยงานอย่างไร เท่าที่ปรากฏมีสถานที่ทำการไปรษณีย์ประจำเมืองหรือจังหวัดต่าง ๆ และขึ้นต่อกรมไปรษณีย์โทรเลขที่ส่วนกลางโดยตรง.

โทรเลขและการสื่อสารอื่น ๆ แล้ว ยังมีหน้าที่ขยายการไปรษณีย์โทรเลขให้แพร่หลาย บรรจ
เจ้าพนักงานประจำที่ทำการต่าง ๆ รับผิดชอบโรงเรียนไปรษณีย์โทรเลข ตลอดจนรวบรวม
รายรับรายจ่ายของกรมส่งแผนกบัญชี

๓) กองบัญชี (Account Section) แบ่งเป็นแผนกบัญชีในประเทศ
แผนกบัญชีต่างประเทศ แผนกธนาคาร และคลังออมสิน^๑ แผนกคลังเงินสดและตราไปรษณียากร
รวมทั้งแผนกพัสดุบัญชี

๔) กองช่าง (Engineer Section) มี ๔ แผนก คือ แผนกโทรเลข
แผนกโทรศัพท์ แผนกวิทยุโทรเลข และ แผนกโรงงาน

๒.๒ การจัดระเบียบบริหารงานในส่วนภูมิภาค

มีการกระจายอำนาจการบริหารไปยังภาคต่าง ๆ โดยแบ่งเป็น ๔ แผนก
และขึ้นต่อกองสื่อสารไปรษณีย์โทรเลขโดยตรง ดังนี้คือ

๑) แผนกภาคใต้	ตั้งสำนักงานอยู่ที่หาดใหญ่
๒) แผนกภาคเหนือ	ตั้งสำนักงานอยู่ที่ลำปาง
๓) แผนกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ตั้งสำนักงานอยู่ที่นครราชสีมา
๔) แผนกภาคกลาง	ตั้งสำนักงานอยู่ที่กรุงเทพฯ
๕) แผนกพระนคร	ตั้งสำนักงานอยู่ที่กรุงเทพฯ

ในทุกแผนกภาคที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะมี "ผู้จัดการภาค" เป็นผู้บังคับบัญชา
และมีนายไปรษณีย์ชั้น ๑ เป็นผู้ช่วย มีอำนาจควบคุมที่ทำการไปรษณีย์ในเขตภาคของตน^๒

^๑กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมได้รับโอนงานด้านคลังออมสิน ธนาคาร และการสหกรณ์
จากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ กรมพระกำแพงเพชร-
อัครโยธินจึงทรงให้แผนกธนาคารและคลังออมสินมาขึ้นกับกองบัญชี.

^๒การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการไปรษณีย์ไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์-
บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด, ๒๕๒๖), หน้า ๒๓๘ - ๒๓๙.

๓. การบริหารงานบุคคล

ในด้านตัวบุคคลซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนากิจการของกรมไปรษณีย์โทรเลข ให้เจริญก้าวหน้า กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงวางแผนปรับปรุงทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและการขยายตัวในการสื่อสารคมนาคมของประเทศ ในขณะนั้น นโยบายในการบริหารงานบุคคลดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ ชี้ให้เห็นว่าทรงยึดระบบความรู้ความสามารถเป็นเกณฑ์ โดยไม่ให้ความสำคัญต่อระบบอาวุโสหรือพวกพ้องมากนัก และพยายามให้คนไทยพึ่งตนเองให้มากที่สุด

๓.๑ การปลดถ่ายข้าราชการและเปลี่ยนฐานะให้เป็นข้าราชการรัฐพาณิชย์

ในขณะนั้นวิกฤติการณ์ทางการเงินการคลังของประเทศ ซึ่งมีสาเหตุสืบเนื่องมาตั้งแต่ในตอนปลายรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว^๑ เป็นผลให้กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงจำต้องระบายนโยบายข้าราชการของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมออกตามนโยบายของรัฐบาล โดยทรงพิจารณาจากตำแหน่งที่มีเจ้าพนักงานเกินความจำเป็น รวมทั้งข้าราชการที่ใกล้จะเกษียณอายุและอยู่ในเกณฑ์ที่จะได้รับเบี้ยบำนาญ สำหรับข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ไม่อยู่ในฐานะจะได้รับเบี้ยหวัดบำนาญดังกล่าว ทรงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จ่ายเงินบำเหน็จเงินจำนวนเงินไม่เกินกว่าเงินเดือน ๓ เดือนโดยไม่ต้องบอกล่วงหน้า ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ข้าราชการกรมไปรษณีย์โทรเลขถูกปลดถ่ายออกเป็นจำนวนมาก พอจะชี้ให้เห็นจำนวนตัวเลขได้ดังนี้คือ เมื่อสิ้นปี พ.ศ. ๒๔๖๔ มีเจ้าพนักงานรวมทั้งสิ้น ๑,๓๗๒ คน และเมื่อดำเนินนโยบายนี้ต่อมาจนสิ้นปี พ.ศ. ๒๔๗๑ มีข้าราชการพนักงานในกรมไปรษณีย์โทรเลขเหลืออยู่เพียง ๑,๐๔๘ คน โดยลดลงจากเมื่อปีที่เริ่มนโยบาย จำนวน ๒๗๔ คน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๙^๒

^๑โปรดดูรายละเอียดใน มยุรี นกยูงทอง, "ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๗)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๔๒๐).

^๒ หจข., สบ. ๒.๔๗/๑๔๓ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน พูลเกล้าถวายหนังสือมอบหน้าที่ระหว่างเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมกับผู้แทนเสนาบดี" ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๑.

นอกจากนี้ ได้ทรงเปลี่ยนแปลงฐานะของเจ้าพนักงานกรมไปรษณีย์โทรเลข จากข้าราชการพลเรือนมาเป็นข้าราชการรัฐพาณิชย์ทำนองเดียวกับกรมรถไฟ เพื่อหวังเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของเจ้าพนักงาน โดยให้เบียดเสียดและส่วนแบ่งจากผลกำไรเป็นพิเศษอีกด้วย แต่ถ้ากิจการไปรษณีย์โทรเลขไม่เจริญหรือรายได้ลดลงก็อาจจำเป็นต้องปลดออกตามความเหมาะสม ซึ่งเป็นลักษณะของการบริหารกิจการรัฐพาณิชย์ทั่ว ๆ ไปในสมัยนั้น^๑

๓.๒ การให้โอกาสคนรุ่นใหม่เข้าทำงาน

ในด้านการบริหารงานบุคคล กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงยึดถือหลักเกณฑ์ในการเลือกคนเข้าทำงานตามประสบการณ์ ความรู้ความสามารถ และความถนัด แต่อย่างไรก็ตามไม่ทรงสนับสนุนผู้ที่อยู่ในวัยอาวุโสมากนัก แต่ทรงพยายามส่งเสริมคนรุ่นใหม่ให้ก้าวขึ้นมาแทน โดยทรงให้เหตุผลว่า

. . . ความชำนาญเป็นของมีค่าสำหรับตัวข้าราชการ ควรได้รับหลักวินิจฉัยในตำแหน่งต่าง ๆ แต่หลักอันนี้ ถ้าจะถือเคร่งไปแล้ว อาจได้ผลตรงกันข้ามก็ได้ เพราะคนเก่าอาจจะเก่าจนใช้การไม่ได้ก็มี เพราะมีของสองอย่างที่ต้องพิจารณา คืออายุของคนและการศึกษา มนุษย์เราตามธรรมดา ทำกิจการได้ดีระหว่าง ๓๕ - ๔๕ ปี ในอายุผู้ที่แก่กว่าก่อน ๓๕ มักจะเป็นคนที่ฉลาดกว่าคนธรรมดาตามาก ส่วนผู้ที่ยังทำการได้ดีเมื่อพ้น ๔๕ แล้ว มักจะเป็นผู้ที่ได้รักษาตนมาแล้วอย่างดี และไม่ได้หึ่งโอกาสที่จะศึกษาตนในความรู้ใหม่ ๆ ตลอดมาด้วย ส่วนอีกข้อหนึ่งที่สำคัญคือ การศึกษาซึ่งในประเทศเราได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว. . . ในบัดนี้ ผู้ที่รู้วิชาหนังสือทั้งไทยและต่างประเทศมีจำนวนมาก ส่วนวิชาอื่นเบ็ดเตล็ดก็มีคนรู้มากขึ้น ถ้ากรมไปรษณีย์โทรเลขไม่คอยถ่ายคนเก่าออกเปลี่ยนคนขึ้นใหม่เข้าทำการแทนเรื่อยไปแล้ว กิจการก็จะตามความเจริญของบ้านเมืองไม่ทัน และจะใช้เจ้าหน้าที่โบราณไปทำการติดต่อกับราษฎรสมัยใหม่นั้นแล้ว คงจะถูกครหาหนักหนากว่าที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้. . . การบกพร่องของกรมไปรษณีย์โทรเลขเวลานี้ ก็เนื่องจากมีคนเก่าเกือบใช้การไม่ได้ยังอยู่อีกมาก ทำการให้ทันความประสงค์ของราษฎรสมัยนี้ไม่ได้* . . . และเมื่อเห็นว่าผู้ใด เกินสมัยเสียแล้ว

^๑ หจข., ร.๗ พ.๔/๑๑ "คำสั่งเสนาบดีเรื่องจัดระเบียบการกรมไปรษณีย์โทรเลขใหม่ กรมบัญชาการ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม" ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๔.

*ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน.

ก็จัดการให้คนใหม่แทนแลปลดคนเก่าให้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญต่อไป แลเห็นว่า
ถ้าไม่ทำเช่นนี้ก็จะเคิดตามความเจริญของบ้านเมืองไม่ได้ คนเก่าที่ยังทันสมัยก็ได้
เลื่อนตำแหน่งเป็นคนควบคุมคนใหม่ต่อไป จนถึงกำหนดที่ทำหน้าที่ให้ได้ผลดีไม่ได้. . .^๑

จากพระดำริดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ข้อบกพร่องของกิจการสื่อสาร
ไปรษณีย์ขณะนั้นมีสาเหตุส่วนหนึ่ง เกิดจากความอ่อนด้อยในคุณภาพของบุคลากร ซึ่งส่วนใหญ่ขาด
การขนขวายที่จะพัฒนาตนเองจนไม่อาจเป็นพลังผลักดันให้เกิดการขยายตัวของการสื่อสาร
คมนาคมในด้านนี้อย่างเต็มที่ ได้ โดยเฉพาะข้าราชการของกรมในระดับบริหารที่ทรงเห็นว่า
ก้าวตามไม่ทันการเปลี่ยนแปลงในสมัยของพระองค์ก็จำเป็นต้องให้ออกไป ดังในกรณีของ
พระยาเทพหัสดิน อธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลขในขณะนั้นซึ่งจะได้กล่าวต่อไป จากพระดำริ
ดังกล่าว เป็นผลให้ต้องทรงเร่งผลิตคนรุ่นใหม่ขึ้นแทนที่ โดยรับผู้จบชั้นมัธยมปีที่ ๖ เข้าเรียนใน
โรงเรียนไปรษณีย์โทรเลข^๒

๓.๓ การใช้ข้าราชการชาวต่างประเทศ

กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงมีนโยบายที่จะใช้คนไทยเข้าประจำใน
ตำแหน่งต่าง ๆ ให้มากที่สุด ซึ่งเป็นหลักการที่ทรงปฏิบัติมาตั้งแต่ในสมัยที่ทรงเข้ารับงาน
กรมรถไฟหลวง แต่แม้กระนั้นก็ตาม ทรงเห็นถึงความจำเป็นที่ยังจะต้องใช้ข้าราชการชาว

^๑ หจข., ร.๗ พ.๔/๑ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน ตอบข้อปัญหาไปรษณีย์
โทรเลข และโทรศัพท์ ของพระยาอนุชุตวาที องคมนตรี" ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐.

^๒ กิจการโรงเรียนไปรษณีย์ของกรมไปรษณีย์โทรเลข ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๒
พ.ศ. ๒๔๓๒ โดยพระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช อธิบดี
กรมไปรษณีย์ในสมัยนั้น เพื่อผลิตพนักงานเจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานสื่อสารทั้งในด้านการไปรษณีย์
และการโทรเลข กิจการของโรงเรียนกรมไปรษณีย์โทรเลขได้ดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน
ในสมัยที่กรมไปรษณีย์โทรเลขอยู่ในความรับผิดชอบของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน สถานที่
ตั้งโรงเรียนตั้งอยู่ที่ตึกกรมไปรษณีย์โทรเลขหลังเดิม ปากคลองโอ่งอ่าง แต่เนื่องจากมีผู้สนใจ
เข้าเรียนน้อย จึงต้องตั้งเงินเดือนให้แก่ผู้เรียนเดือนละ ๒๐ บาท โดยรับผู้จบมัธยมปีที่ ๖
และใช้เวลาเรียนเพียง ๑ ปี.

ต่างประเทศเป็นบางแผนก เนื่องจากชาตคนไทยที่มีความรู้ความสามารถที่จะทำงานให้ได้ผลดี ในช่วงก่อนที่ทรงจัดระเบียบงานของกรมใน พ.ศ. ๒๔๖๔ มีชาวตะวันตกเข้ารับราชการในกรมไปรษณีย์โทรเลขอยู่เพียง ๒ คน ในแผนกต่างประเทศและแผนกช่าง เพราะต้องคอยระวังรักษาสัญญาที่รัฐบาลทำไว้กับนานาประเทศในการไปรษณีย์โทรเลขและสัญญาสากลต่าง ๆ ตลอดจนเป็นหัวหน้าช่างฝ่ายเทคนิคซึ่งยากจะหาคนไทยเข้าแทนได้ จึงทรงเห็นว่ายังคงมีความจำเป็นอยู่ และไม่เป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศอะไร เพราะใช้คนจากประเทศเป็นกลางอย่างเดนมาร์กและสหรัฐอเมริกา และในขณะนั้นนักเรียนไทยแผนกไปรษณีย์จากประเทศยุโรป ๒ คนได้กลับเข้ารับราชการในกรมไปรษณีย์แล้ว เมื่อมีความชำนาญเพียงพอก็จะปล่อยชาวต่างประเทศไป^๑

แต่อย่างไรก็ตาม เป็นการยากที่จะทรงเลือกใช้แต่คนไทยล้วน ๆ ทั้งหมดภายในเวลาที่รวดเร็วได้ เนื่องจากวิหยาการในการสื่อสารคมนาคมของโลกได้เจริญรุดหน้าไปมาก และไทยจำเป็นต้องติดต่อสัมคมกับนานาประเทศ จึงไม่อาจรองจนกว่านักเรียนไทยจะกลับจากยุโรปได้ โดยเฉพาะในกิจการโทรศัพท์ซึ่งยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น ดังนั้นจึงทรงเห็นว่าการทางกรมไปรษณีย์โทรเลขคงต้องจ้างชาวตะวันตกเข้ามาดำเนินการต่อไป จนกว่าจะมีช่างไทยที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอ^๒

ผลจากการปรับปรุงระเบียบกรมไปรษณีย์โทรเลขครั้งใหญ่ของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงอำนาจการตรวจสอบและจ่ายเงินไปรษณีย์ธนาณัติให้เป็นของกรมไปรษณีย์โทรเลขโดยตรง (ระบบ Post Audit) ทำให้ส่วนกลางควบคุมบริหารงานได้ทั่วพระราชอาณาจักร ตลอดจนการจัดระบบบริหารงานบุคคลใหม่ โดยทรงเน้นให้ระบายนคนเก่าออกไปและรับคนรุ่นใหม่ขึ้นมาแทน ทำให้เกิดผลกระทบต่อข้าราชการ

^๑ หจข., ร.๗ พ.๔/๑ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน ตอบข้อปัญหาไปรษณีย์โทรเลข และโทรศัพท์ ของพระยาอนุทูตวาที องคมนตรี" ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

หลายฝ่ายด้วยกัน โดยเฉพาะระดับผู้บริหารชั้นสูง ต้องทรงเปลี่ยนพระยาเทพหัสดิน^๑ ออกจากตำแหน่งอธิบดี ดังเหตุผลที่ทรงกราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ว่า

. . . ในต่อไปกิจการของกรมไปรษณีย์ฯ จะทวีขึ้นเป็นอันมาก มีสาขาทั่วพระราชอาณาจักร กับทั้งการใช้เครื่องมือเครื่องใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการโทรเลขก็จะสูงขึ้น พระยาเทพหัสดินปรารภกับข้าพระพุทธเจ้าว่า ราชการธรรมดานั้นก็ตั้งใจจะฉลองพระเดชพระคุณไปตามสามารถ แต่การเงินทองนั้นโดยเหตุที่ไม่ได้ศึกษามาในวิชาทางนี้* เกรงด้วยเกล้าฯว่า จะทำให้เป็นผลตามสมควรไม่ได้ เพราะไม่สามารถจะ Check และ Control ได้อย่างเต็มที่. . .^๒

และในพระหัตถเลขาอีกฉบับหนึ่งที่ทรงนำขึ้นกราบบังคมทูล เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ความว่า

. . . พระยาเทพหัสดินเป็นผู้ที่ได้รับราชการโดยชื่อเสียงในตำแหน่งสูงหลายตำแหน่ง ปราศจากความผิดร้ายแรงทั้งปวง หากแต่ในคราวนี้ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯว่า เป็นเพราะทางเรียนและภูมิรู้เดิมไม่เหมาะสมแก่หน้าที่ จึงไม่สามารถฉลองพระเดชพระคุณในตำแหน่งอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข. . .^๓

ดังนั้น จึงกราบบังคมทูลให้พระยาประภักดกลศาสตร์ (รณชิต กาญจนวิชัย) นายช่างเอกหัวหน้ากรมทางขึ้นดำรงตำแหน่งแทน เพื่อให้สามารถจัดเปลี่ยนรูปโครงการของกรมไปรษณีย์-โทรเลขให้ทันภายในต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ซึ่งต่อมาก็ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เป็นไปตามพระประสงค์ และโปรดเกล้าฯให้พระยาเทพหัสดินออกจากราชการรับเบี้ยบำนาญ

^๑พลโท พระยาเทพหัสดิน (ผาด เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๖ - ๒๔๖๘.

*ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน.

^๒หจข., ร.๗ พ.๔/๑๑ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๔.

^๓หจข., ร.๗ พ.๔/๑๑ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๔.

ต่อไป ปรากฏว่าอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลขคนใหม่ได้รับความไว้วางใจ ให้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวเรื่อยมาจนตลอดสมัยของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน โดยไม่พบปัญหาความขัดแย้งในการบริหารงานร่วมกันแต่อย่างใด ทั้งนี้เชื่อว่าประสบการณ์ความสามารถและพื้นฐานความรู้ในด้านการช่างและการสื่อสารคมนาคมที่ได้รับจากประเทศอังกฤษในฐานะนักเรียนทุนของกรมรถไฟหลวง เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เกื้อหนุนให้พระยาประทีปกมลศาสตร์ได้รับการยอมรับจากเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และกลายเป็นกลไกผลักดันให้งานบริหารของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินดังกล่าวบรรลุผลสำเร็จ

พระยาเทพหัสดิน ได้ทำหนังสือตอบโต้กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ว่า

. . . กิจการที่เกี่ยวข้องด้วยวิชาเฉพาะและการขยายงานที่ยังไม่เจริญขึ้นเพียงพอแก่ความต้องการของข้าพระพุทธเจ้านั้น ไม่ใช่เพราะข้าพหอดัด . . . ได้คิดแลได้รายงานแล้ว แต่ยังไม่ทำอะไรไม่ได้ เพราะมีความติดขัดอยู่ทางกระทรวงคมนาคมเป็นส่วนมาก (ขณะนั้นกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินยังมีได้ทรงรับตำแหน่งเสนาบดี-ผู้เขียน) และต่อมาอุปสรรคก็อยู่ที่ความไม่สะดวกสำหรับการเงินที่ต้องติดต่อกับกระทรวงพระคลังฯ ซึ่งกระทรวงคมนาคมช่วยชดเชยโดยทางอ้อม . . . เพราะฉนั้นความเห็นต่าง ๆ ที่ได้ตั้งใจคิดแลตั้งใจจะทำจึงเป็นหมิ่นไปเสีย คงแต่ดำเนินการปกครองให้เป็นการสม่ำเสมอเป็นยุติธรรม และแก้ไขระเบียบปลีกย่อย ซึ่งอยู่ในขีดอำนาจที่จะทำได้โดยไม่ต้องรายงานกระทรวงฯ การงานก็คงดำเนินเรื่อย ๆ มา ไม่มีความเสียหาย และไม่ได้ทรงอยู่ค่อย ๆ ดีขึ้นเป็นลำดับ แต่ก็ไม่มีผลอย่างใดโผล่โผล่อะไร จนถึงสมัยที่ฝ่าพระบาทเสด็จมาเป็นเสนาบดี

ข้าพต้องรับว่า วิธีการที่ได้ทำมาแล้วนั้นนับว่าเป็นการประคองงานมากกว่าการขยายงาน แต่ทั้งนี้ถ้าจะโอนให้เป็นความผิดหรือเป็นความบกพร่องของข้าพ ก็เห็นจะไม่ยุติธรรม . . . เวลานี้ได้ฝ่าพระบาททรงอำนวยการด้วยพระองค์เองโดยตลอด แลทรงตัดสินว่าข้าพทำการไม่ทันได้ฝ่าพระบาท ทั้งความเห็นก็ไม่ตรงกัน ข้าพรู้สึกว่าเป็นคนคิดสำหรับที่จะทำราชการร่วมกับได้ฝ่าพระบาทต่อไปไม่ได้แล้ว เพราะฉะนั้นจึงเป็นการสมควรที่ทรงคิดกำจัดข้าพออกไปเสีย เพื่อไม่ให้กีดขวางแก่ทางที่จะทรงดำเนินการต่อไป . . . ข้าพก็พร้อมที่จะถวายความพอพระทัย . . .

จาก หจข., ร.๗ พ.๔/๑๑ "พระยาเทพหัสดิน หลก กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน"

๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๔.

งานขยายความ เจริญก้าวหน้าของกิจการไปรษณีย์

การจัดระเบียบบริหารกรมไปรษณีย์โทรเลขใหม่ของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ได้ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของการสื่อสารคมนาคมในด้านนี้อยู่หลายประการ เฉพาะในด้านกิจการไปรษณีย์ เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมทรงวางนโยบายให้กรมไปรษณีย์โทรเลขสามารถให้บริการแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางมากขึ้น ในที่นี้จะพิจารณาแบ่งหัวข้องานที่เกิดจากพระดำริของพระองค์ ๓ หัวข้อดังนี้คือ การขยายที่ทำการไปรษณีย์ การบริการของกรมไปรษณีย์โทรเลขที่ให้แก่ประชาชน และ การแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการให้บริการของกรมไปรษณีย์โทรเลข

๑. การขยายที่ทำการไปรษณีย์

๑.๑ นโยบายที่ตั้งที่ทำการไปรษณีย์

เมื่อกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงเข้าควบคุมการบริหารกิจการไปรษณีย์ ทรงพบว่าที่ทำการไปรษณีย์ที่ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขจัดดำเนินการเองโดยตรงมีทั้งสิ้นประมาณเกือบ ๑๕๐ แห่งทั่วพระราชอาณาจักร^๑ แต่สถานที่ตั้งส่วนใหญ่มีที่ตั้งรวมอยู่กับหน่วยราชการต่าง ๆ เช่น ที่ว่าการอำเภอหรือจังหวัด ซึ่งบางแห่งอยู่ห่างไกลจากสถานที่ประกอบการค้าขายของประชาชน ทำให้ประชาชนไม่ได้รับความสะดวกในการใช้บริการเท่าที่ควร รายได้ส่วนใหญ่จึงได้จากหน่วยราชการด้วยกัน เปรียบเสมือนกับควักกระเป๋าหนึ่งมาใส่อีกกระเป๋าหนึ่ง และบางแห่งก็ดำเนินการขาดทุน^๒ เพราะประชาชนไปอุดหนุนแต่เพียง

^๑ถ้ารวมที่ทำการไปรษณีย์ตามสถานีรถไฟต่าง ๆ ที่กรมรถไฟหลวงเป็นผู้จัดการแทนกรมไปรษณีย์โทรเลข ก่อนที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน จะทรงเข้าดำเนินการ ประมาณว่ามีไม่ต่ำกว่า ๔๐๐ แห่ง.

^๒ทรงกล่าวว่าตามรายงานของกรมไปรษณีย์โทรเลข ประจำปี พ.ศ. ๒๔๖๘ มีรายได้ ๒,๑๘๔,๐๐๐ บาท ในจำนวนนี้เป็นรายได้ที่ได้จากกระทรวงและกรมต่าง ๆ ประมาณ ๑,๕๐๐,๐๐๐ - ๑,๘๐๐,๐๐๐ บาท เฉพาะที่ทำการไปรษณีย์ในมณฑลกรุงเทพฯ มณฑลพายัพ และ มณฑลนครศรีธรรมราชเท่านั้นที่ได้กำไร นอกนั้นขาดทุนทุกแห่ง

เล็กน้อย ดังนั้นจึงทรงเห็นสมควรให้ดำเนินการแก้ไขในเรื่องสถานที่ตั้งที่ทำการไปรษณีย์เสียก่อน โดยพยายามหาทางให้ประชาชนได้รับความสะดวกในการใช้บริการให้มากที่สุด ตามพระบรมราโชบายที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานมา กล่าวคือ ควรช่วยประชาชนก่อนและช่วยให้ได้ดีและเร็วยิ่งกว่าที่เป็นมา ทั้งไม่ต้องเพิ่มรายจ่ายของรัฐบาลด้วย ฉะนั้น จึงทรงเห็นว่าต้องจัดสถานที่ทำการไปรษณีย์ให้แพร่ขยายออกไป โดยพิจารณาตั้งในย่านชุมชนที่สะดวกต่อการสัญจรไปมาของประชาชน ซึ่งจะช่วยตอบแทนผลกำไรให้กรมไปรษณีย์-โทรเลขมากกว่าเดิม เพราะจำนวนผู้ใช้บริการจะมีเพิ่มขึ้น^๑

อาจกล่าวสรุปได้ว่านโยบายในการจัดตั้งสถานที่ทำการไปรษณีย์ของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน คือ ประการแรก ควรตั้งในย่านชุมชนเพื่อให้พ่อค้าประชาชนได้ใช้บริการได้สะดวก และประการที่สอง ควรคำนึงถึงผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจควบคู่กันไปด้วย มิใช่มุ่งบริการเป็นสาธารณูปโภคของรัฐแต่เพียงอย่างเดียว หมายถึงที่ทำการในแต่ละแห่งต้องสามารถเลี้ยงตัวเองได้ นับว่าทรงเป็นผู้บริหารพระองค์แรกที่นำกิจการไปรษณีย์เข้าสู่ระบบรัฐพาณิชย์^๒

๑.๒ การตั้งที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตเอกชน

เนื่องด้วยสถานที่ทำการไปรษณีย์ของทางราชการมีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชน แม้ว่าจะมีการจัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์ตามสถานีรถไฟต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น แต่ก็ไม่อาจแก้ไขปัญหานี้ได้ และด้วยเหตุที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงมีนโยบายที่จะขยายบริการการสื่อสารคมนาคมด้านนี้ไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ให้แพร่หลายยิ่งขึ้น ซึ่งทรงเห็นว่าการสร้างที่ทำการไปรษณีย์ขึ้นใหม่และเพิ่ม เจ้าพนักงานอีกจำนวนหนึ่งจะเป็นการเสียงอยู่ มิใช่น้อย เพราะไม่ทราบแน่นอนว่าจะมีกำไรมากหรือน้อยเพียงใด อีกทั้งต้องทรงดำเนินตามพระบรมราโชบายที่จะไม่เพิ่มรายจ่ายให้รัฐบาลโดยไม่จำเป็น ดังนั้นจึงทรงหาทางออกโดยนำระบบไปรษณีย์อนุญาตเอกชนมาใช้ เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๖๔ โดยให้เอกชนรับเป็นตัวแทน

^๑ หจข., ร.๗ พ.๔/๑๑ "คำสั่งเสนาบดี เรื่องจัดระเบียบการกรมไปรษณีย์โทรเลขใหม่ กรมบัญชาการ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม" ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๔.

^๒ การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการไปรษณีย์ไทย, หน้า ๑๔๘.

จัดการไปรษณีย์โทรเลข ณ ที่อาคารร้านค้าของตน เรียกว่า "ที่ทำการไปรษณีย์ประเภทให้-
ส่วนลด" ซึ่งกรมไปรษณีย์โทรเลขจะจ่ายเงินค่าส่วนลดจากการรับฝากไปรษณีย์โทรเลขให้ผู้รับ
อนุญาตเป็นการตอบแทน ปรากฏว่าในระยะแรกมีห้างร้านแสดงความประสงค์
ขออนุญาตเป็นตัวแทนไม่มากนัก เช่น บริษัทบอเนียว และห้างกรุงเทพบรรณาการ เป็นต้น ต่อมา
เมื่อกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินได้ส่งเจ้าหน้าที่ออกชักชวน ทำให้จำนวนผู้ขออนุญาตเพิ่มมาก
ขึ้น ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด โดยในปีแรกทางกรมไปรษณีย์โทรเลขได้กำหนดให้ได้รับ
ค่าส่วนลดจากการให้บริการไปรษณีย์โทรเลขในอัตราร้อยละ ๕^๑

ครั้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ เมื่อมีผู้ขออนุญาตจัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์ประเภทนี้
มากขึ้น จึงทรงให้วางระเบียบข้อบังคับ กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติให้รัดกุม โดยแบ่งชั้น
ที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตเอกชนออกเป็น ๓ ชั้น และได้รับค่าตอบแทนแตกต่างกันดังนี้คือ

ชั้นที่ ๑ ได้รับค่าตอบแทนเดือนละ ๓๐ บาท ทำการจำหน่ายตรา
ไปรษณียากร รับฝากไปรษณีย์ภัณฑารมดาและลงทะเบียน รับฝากพัสดุไปรษณีย์ในประเทศ
และต่างประเทศทั้งธรรมดาและลงทะเบียน บริการโทรเลขในประเทศและต่างประเทศ
โทรศัพท์ทางไกลและโทรศัพท์สาธารณะในประเทศ ทั้งนี้ กำหนดเขตจ่ายให้เท่ากับเขตจ่ายของ
ที่ทำการไปรษณีย์ของกรมไปรษณีย์โทรเลข คือ ๘ กิโลเมตรโดยรอบที่ทำการ

ชั้นที่ ๒ ได้รับค่าตอบแทนเดือนละ ๑๐ - ๑๕ บาท รับบริการเช่นเดียวกับ
กับที่ทำการชั้น ๑ ยกเว้นไม่มีบริการรับฝากจดหมาย พัสดุไปรษณีย์และโทรเลขไปต่างประเทศ

ชั้นที่ ๓ ได้รับค่าตอบแทนเดือนละ ๕ บาท โดยจำหน่ายดวงตรา
ไปรษณียากรเพียงอย่างเดียว

นอกจากได้รับค่าตอบแทนเป็นรายเดือนแล้ว ที่ทำการไปรษณีย์อนุญาต
เอกชนทั้ง ๓ ประเภทนี้ต่างก็ได้รับค่าส่วนลดจากบริการต่าง ๆ ตามหน้าที่ของตน เช่น ค่าส่วนลด
จากการจำหน่ายตราไปรษณียากร ค่าส่วนลดจากการรับฝากพัสดุไปรษณีย์ และ บริการโทรเลข

^๑ หจข., ร.๗ พ.๔/๑๑ "คำสั่งเสนาบดี เรื่องจัดระเบียบการกรมไปรษณีย์โทรเลขใหม่
กรมบัญชาการ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม" ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๔.

โทรศัพท์ เป็นต้น^๑ ตลอดจนเมื่อนำจ่ายให้ถึงมือผู้รับทางกรมไปรษณีย์โทรเลขก็ได้ให้ค่านำจ่ายโดยคิดเหมาเป็นรายเดือนอีกด้วย^๒ นับว่าทางกรมไปรษณีย์โทรเลขได้ให้ผลประโยชน์ตอบแทนแก่ผู้รับอนุญาตมากพอสมควร เพื่อดึงดูดใจให้เอกชนรับจัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์ประเภทนี้ให้มากขึ้น^๓

^๑ค่าส่วนลด กำหนดให้ตามชนิดของบริการ ดังนี้คือ

- ๑) จำหน่ายตราไปรษณียากร ไปรษณีย์บัตร ของไปรษณียากร ลดให้ร้อยละ ๕
- ๒) รับไปรษณีย์ภัณฑ์ลงทะเลเปียน ฉบับละ ๑๐ สตางค์
- ๓) รับไปรษณีย์ภัณฑ์ตอบรับ ฉบับละ ๒๐ สตางค์
- ๔) รับพัสดุไปรษณีย์ในประเทศ ห่อละ ๑๐ สตางค์
- ๕) รับพัสดุไปรษณีย์ต่างประเทศ ห่อละ ๒๐ สตางค์
- ๖) รับไปรษณีย์ภัณฑ์รับประกัน ห่อละ ๔๐ สตางค์
- ๗) รับโทรเลขในประเทศและต่างประเทศ ฉบับละ ๒๕ สตางค์
- ๘) เป็นต้นทางพูดโทรศัพท์ทางไกล ครั้งละ ๕ สตางค์
- ๙) เป็นปลายทางถ้าต้องตามคนมาพูดโทรศัพท์ทางไกล ครั้งละ ๕ สตางค์
- ๑๐) โทรศัพท์สาธารณะ ร้อยละ ๑๐ ของเงินที่ได้รับในแต่ละเดือน.

^๒ค่านำจ่ายที่ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขคิดเหมาจ่ายให้เป็นรายเดือน โดยคิดตามจำนวนครั้งของการนำจ่าย ทำให้ที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตเอกชนแต่ละแห่งได้รับค่าตอบแทนไม่เท่ากัน ดังนี้คือ

๑) นำจ่ายทุกวัน	เป็นเงิน ๑๕ บาท
๒) นำจ่ายสัปดาห์ละ ๖ วัน	เป็นเงิน ๑๓ บาท
๓) นำจ่ายสัปดาห์ละ ๕ วัน	เป็นเงิน ๑๒ บาท
๔) นำจ่ายสัปดาห์ละ ๔ วัน	เป็นเงิน ๑๐ บาท
๕) นำจ่ายสัปดาห์ละ ๓ วัน	เป็นเงิน ๘ บาท
๖) นำจ่ายสัปดาห์ละ ๒ วัน	เป็นเงิน ๖ บาท
๗) นำจ่ายสัปดาห์ละ ๑ วัน	เป็นเงิน ๔ บาท

^๓การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการไปรษณีย์ไทย, หน้า ๒๐๔.

แต่อย่างไรก็ตาม การที่เอกชนจะได้รับอนุญาตให้จัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์ประเภทนี้ได้อีกจำเป็นต้องปฏิบัติตามระเบียบที่ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขได้วางเอาไว้ นับตั้งแต่การขออนุญาตจัดตั้งซึ่งกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงต้องการให้เอกชนผู้มีฐานะและหลักทรัพย์มั่นคงจริง ๆ เท่านั้น จึงจะได้รับสิทธิให้เป็นผู้ดำเนินการสำหรับที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขชั้นที่ ๑ โดยทรงให้วางเงินสดเป็นประกันถึง ๑,๐๐๐ บาท ซึ่งนับว่าสูงมากในสมัยนั้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ผู้รับอนุญาตก่อความเสียหายใด ๆ แก่กรมไปรษณีย์โทรเลข นอกจากนั้นยังได้วางหลักเกณฑ์ควบคุมการปฏิบัติงานของที่ทำการไปรษณีย์ต่าง ๆ เอาไว้อย่างรัดกุม โดยมีเจ้าหน้าที่ของกรมไปรษณีย์โทรเลขคอยสอดส่องดูแลเป็นครั้งคราว^๑

^๑หลักเกณฑ์การจัดตั้งและการควบคุมการปฏิบัติงานของที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตเอกชนสรุปได้ดังนี้

๑) การขออนุญาตจัดตั้ง ผู้ขอรับอนุญาตจะต้องวางเงินสดเป็นหลักประกันความเสียหายให้แก่กรมไปรษณีย์โทรเลข สำหรับที่ทำการชั้นที่ ๑ และชั้นที่ ๒ เป็นจำนวนเงินไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ บาท และ ๑๐๐ บาทตามลำดับ สำหรับชั้นที่ ๓ อนุญาตให้ใช้บุคคลค้ำประกันแทนการวางเงินสดได้

๒) อำนาจการควบคุม ที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตเอกชน ซึ่งตั้งอยู่ในเขตไปรษณีย์ของกรุงเทพมหานครให้อยู่ในบังคับบัญชาและการตรวจตราของหมวดไปรษณีย์อนุญาต กองสื่อสารฯ กรมไปรษณีย์โทรเลข ส่วนที่ทำการไปรษณีย์ฯ ในต่างจังหวัดให้อยู่ในบังคับบัญชาของที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขของกรมไปรษณีย์โทรเลขที่ตั้งอยู่ใกล้ที่สุด ซึ่งจะกำหนดขึ้นเป็นราย ๆ ไป

๓) การปฏิบัติงาน ที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตเอกชนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จะเปิดบริการตั้งแต่เวลา ๘.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ ส่วนวันเสาร์เปิดทำการเวลา ๘.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. นอกจากนั้นต้องปฏิบัติตามระเบียบของกรมไปรษณีย์โทรเลขในเรื่องการเปิดตราไปรษณียากร ไปรษณีย์บัตร และแบบฟอร์มของรายการต่าง ๆ ตลอดจนการส่งเงิน การทำบัญชีประจำเดือน และการรับเงินค่าตอบแทนต่าง ๆ เป็นต้น

๔) จรรยาของผู้รับอนุญาตจัดตั้ง โดยที่ผู้รับจัดตั้งเป็นผู้ดำเนินงานในฐานะตัวแทนของกรมไปรษณีย์โทรเลข ดังนั้นจึงมีกฎข้อบังคับเกี่ยวกับความประพฤติ กิริยามารยาทของผู้ให้บริการและการเอาใจใส่ดูแลสถานที่ให้บริการให้สะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ และกวดขันมิให้มีการทุจริต ฉ้อฉล หรือใช้อำนาจไปในทางไม่สุจริต

การจัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตเอกชนดังกล่าว จะเห็นได้ว่ากรมไปรษณีย์-โทรเลขเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานน้อยมาก เพราะไม่ต้องลงทุนจัดซื้อที่ดิน ปลูกสร้างอาคารถาวร และจ่ายเงินเดือนให้แก่เจ้าพนักงานไปรษณีย์ดัง เช่นการจัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์ของกรมไปรษณีย์โทรเลขที่ผ่านมา เพียงแต่ต้องจัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้บางอย่างที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานให้แก่ผู้ได้รับอนุญาต เช่น ติดตั้งเครื่องโทรศัพท์หรือโทรเลขให้ เป็นต้น ซึ่งแม้ดูเหมือนว่าจะต้องลงทุนหนักไปทางด้านเครื่องมืออุปกรณ์บ้างก็ตาม แต่โดยวิธีนี้กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงกล่าวว่าจะเป็นการช่วยลดรายจ่ายของรัฐบาลในการจัดตั้งที่ทำการแห่งใหม่ของกรมไปรษณีย์โทรเลขได้ไม่น้อยกว่า ๔ ล้านบาท ในขณะที่เดียวกันแม้จะไม่ปรากฏหลักฐานว่าเอกชนผู้รับจัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์ประเภทนี้มีส่วนลดดังกล่าวจะต้องใช้จ่ายลงทุนมากน้อยเพียงใด หรือได้รับผลกำไรสุทธิเป็นตัวเงินเท่าใดก็ตาม แต่ก็เชื่อว่าค่าตอบแทนและผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะได้รับคงมีมากเพียงพอ ทำให้มีผู้ขอจัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์ประเภทนี้เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อนับถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ปรากฏว่ามีผู้จัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตทั่วพระราชอาณาจกรรวมทั้งสิ้น ๔๑๔ แห่ง^๑ ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่มากพอสมควรและช่วยให้ประชาชนได้ใช้บริการของกรมไปรษณีย์โทรเลขอย่างสะดวกสบาย มีความเข้าใจ และเห็นใน

๕) กรมไปรษณีย์โทรเลขเป็นผู้จัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานให้แก่ผู้รับจัดตั้ง เช่น เครื่องรับส่งโทรเลข โทรศัพท์ เท่าที่จำเป็น ส่วนผู้รับอนุญาตจะต้องจัดหาโต๊ะ เก้าอี้ และเครื่องใช้อื่น ๆ ในที่ทำงานเอง.

^๑จำนวนผู้จัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตเอกชน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ มีจำนวน ๔๑๔ แห่งทั่วประเทศ แยกออกได้ดังนี้

- ส่วนกลาง ๔๗ แห่ง เป็นที่ทำการชั้น ๑ จำนวน ๑๑ แห่ง, ที่ทำการชั้น ๒ จำนวน ๔๖ แห่ง และไม่มีที่ทำการชั้น ๓ เลย
- ส่วนภูมิภาค ๓๒๒ แห่ง อยู่ในภาคกลาง ๘๓ แห่ง, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๗๘ แห่ง, ภาคเหนือ ๘๑ แห่ง และภาคใต้ ๘๐ แห่ง

ในปัจจุบันที่ทำการไปรษณีย์ประเภทนี้ยังคงมีอยู่ในตำบลท้องถิ่นต่าง ๆ มหาวิทยาลัย และหน่วยงานรัฐบาลและเอกชน โดยทางกรมไปรษณีย์โทรเลขได้ปรับปรุงระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับกาลสมัย.

คุณค่าของการสื่อสารคมนาคมในด้านนี้มากยิ่งขึ้น แม้ไม่อาจแยกได้ว่ากรมไปรษณีย์โทรเลขได้รับผลตอบแทนจากการตั้งที่ทำการไปรษณีย์ประเภทนี้ในปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนเงินเท่าใดก็ตาม แต่ก็ถือได้ว่ากรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงประสบความสำเร็จในการดำเนินนโยบายให้ เป็นไปตามพระประสงค์ของพระองค์ส่วนหนึ่งแล้ว^๑

นอกจากพระดำริในการจัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตเอกชนดังที่กล่าวมาแล้ว ตลอดสมัยที่ทรง เป็นเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ทรงสนับสนุนให้มีการขยายตัวของที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตสถานีรถไฟ และที่ทำการไปรษณีย์ของกรมไปรษณีย์โทรเลขเพิ่มขึ้นอีกด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึง สำหรับที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตสถานีรถไฟที่จัดดำเนินการโดยกรมรถไฟหลวง^๒ ทรงมีพระดำริให้ปรับปรุงหลักเกณฑ์การปฏิบัติเสียใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ เพื่อขยายงานบริการและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

^๑ การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการไปรษณีย์ไทย, หน้า ๒๐๖.

^๒ ที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตสถานีรถไฟ เริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยกรมรถไฟสายใต้เป็นผู้จัดดำเนินการแทนกรมไปรษณีย์โทรเลข กล่าวคือ เมื่อเปิดเดินรถสายใดตอนใด ก็จะเปิดที่ทำการไปรษณีย์ตามสถานีปลายทางเป็นระยะ ๆ จำนวนที่ทำการไปรษณีย์ประเภทนี้จึงเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ และมีมากกว่าที่ทำการไปรษณีย์ของกรมไปรษณีย์โทรเลขเสียอีก เนื่องจากไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย (เมื่อสิ้นปี พ.ศ. ๒๔๖๙ กรมไปรษณีย์โทรเลขควบคุมที่ทำการไปรษณีย์ทั่วประเทศ ๔๓๒ แห่ง ในจำนวนนี้เป็นที่ทำการไปรษณีย์ที่ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขดำเนินการเองโดยตรง ๑๔๙ แห่ง และที่เหลืออีก ๒๘๓ แห่ง เป็นที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตสถานีรถไฟ) ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขไม่ต้องจ่ายเงินเดือนหรือค่าโดยสารของเจ้าพนักงานไปรษณีย์ เพราะเจ้าพนักงานรถไฟเป็นผู้รับจัดดำเนินการแทน รายจ่ายของกรมไปรษณีย์โทรเลขจะมีเพียงค่าตอบแทนเป็นรายเดือน และค่าส่วนลดจากการจัดบริการไปรษณีย์โทรเลขของนายสถานี เครื่องมืออุปกรณ์ที่ต้องลงทุนครั้งแรก รวมทั้งค่าระวางบรรทุกถุงเมลที่หนักเกินกว่า ๑๐ กิโลกรัมในแต่ละเที่ยวรถไฟ เป็นต้น จึงนับได้ว่าสถานีรถไฟเหล่านั้นมีส่วนช่วยให้กิจการของกรมไปรษณีย์โทรเลขได้ขยายตัวออกไปมากยิ่งขึ้น.

ของเจ้าหน้าที่^๑ ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้จำนวนที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตสถานี
รถไฟในส่วนภูมิภาคเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ประมาณว่าเมื่อถึงสิ้นปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ที่ทำการ
ไปรษณีย์ดังกล่าวมีจำนวนไม่น้อยกว่า ๒๕๐ แห่งทั่วประเทศ และได้รับความนิยมจากประชาชน
ในท้องถิ่นมากพอสมควร เพราะสถานีรถไฟส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนที่มีความเจริญ จึง
สามารถให้บริการและอำนวยความสะดวกได้ดีกว่าเดิม ทั้งนี้เป็นไปตามนโยบายของพระองค์

◦ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงมีพระดำริให้ปรับปรุงค่าส่วนลดจากเดิมร้อยละ ๕
เป็นอัตราร้อยละ ๗ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของเจ้าพนักงานให้มากขึ้น และทรง
กำหนดแบ่งชั้นที่ทำการออกเป็น ๕ ระดับตามลักษณะงานที่ทำ กล่าวคือ

๑) ที่ทำการชั้น ๑ ได้ค่าตอบแทนเดือนละ ๑๕ บาท และค่าส่วนลดจากการ
ไปรษณีย์ทุกชนิด ร้อยละ ๗ ส่วนการโทรเลขและธนาณัติไม่มีส่วนลด ทำการรับฝากและนำจ่าย
ไปรษณีย์ภัณฑ์ พัสดุไปรษณีย์ชนิดธรรมดาและลงทะเบียน ธนาณัติในประเทศ ตลอดจนโทรเลขใน
ประเทศและต่างประเทศ

๒) ที่ทำการชั้น ๒ ได้ค่าตอบแทนเดือนละ ๑๐ บาท และค่าส่วนลดจากการ
ไปรษณีย์ทุกชนิด ร้อยละ ๗ ทำการเช่นเดียวกับที่ทำการชั้น ๑ เว้นแต่ไม่มีการธนาณัติ

๓) ที่ทำการชั้น ๓ ได้ค่าตอบแทนเดือนละ ๕ บาท และได้ค่าส่วนลดเช่นเดียวกับ
ในชั้นที่ ๒ รับทำการไปรษณีย์เช่นเดียวกับชั้นที่ ๒ ส่วนการโทรเลขในต่างประเทศจะรับส่ง
เฉพาะประเทศใกล้เคียง เช่น อินโดนีเซีย มาลายู อินเดีย จีน ญี่ปุ่น และฟิลิปปินส์

๔) ที่ทำการชั้น ๔ ไม่มีค่าตอบแทน แต่ได้รับค่าส่วนลดเช่นเดียวกับชั้น ๒ รับ
ทำการไปรษณีย์เช่นเดียวกับชั้น ๒ แต่การโทรเลขรับเฉพาะภายในประเทศ

๕) ที่ทำการชั้น ๕ ไม่มีค่าทำการและส่วนลดจากการจัดไปรษณีย์ใด ๆ นอกจาก
ค่าส่วนลดจากการจำหน่ายตราไปรษณียากร รับทำการไปรษณีย์เฉพาะไปรษณีย์ภัณฑ์ธรรมดา
ไม่รับลงทะเบียน ส่วนการโทรเลขจะมีเฉพาะแต่รับส่งผ่านไปสถานีอื่นเท่านั้น

ที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตสถานีรถไฟทุกชั้น จะเปิดทำการตั้งแต่เวลา ๖.๐๐ -
๑๘.๐๐ น. ทุกวัน.

ที่จะขยายบริการไปสู่อำเภอประชาชนโดยทั่วถึงและมีให้กระทรวงกระเทือนต้องงบประมาณแผ่นดิน ส่วน
 ที่ทำการไปรษณีย์ของกรมไปรษณีย์โทรเลขทรงเปิดใหม่เท่าที่จำเป็น เช่น ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔
 ทรงเปิดที่ทำการแห่งที่ ๑๑ ของกรุงเทพฯ ที่วังพญาไท เนื่องจากทางกรมรถไฟหลวงได้เปิด
 ดำเนินกิจการโรงแรมจึงต้องอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้มาพัก รวมทั้งเปิดที่ทำการแห่งที่ ๑๒
 ที่ตำบลตลาดพลู เพื่อให้ความสะดวกต่อพ่อค้าประชาชนในเขตธนบุรี เป็นต้น^๑

๒. ประเภทของงานบริการ

ในด้านการให้บริการของกรมไปรษณีย์โทรเลข กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน
 มิได้ทรงมีงนอนใจที่จะส่งเสริมให้กิจการไปรษณีย์ของประเทศได้ขยายตัวออกไปตามสภาพความ-
 เจริญของบ้านเมืองในสมัยนั้น แม้จะประสบปัญหาความผิดเคื่องทางเศรษฐกิจอยู่มากก็ตาม แต่
 ยังทรงยึดถือนโยบายให้ประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้รับความสะดวกสบายจากการใช้บริการให้
 มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ในขณะที่การติดต่อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศมีเพิ่ม
 ขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นจึงทรงสนับสนุนให้ขยายการสื่อสารไปรษณีย์ทั้งภายในประเทศและระหว่าง
 ประเทศควบคู่กันไป งานบริการไปรษณีย์ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ ส่วนใหญ่เป็นงานที่ดำเนินการ
 มาก่อนหน้าที่จะทรงเข้ารับผิดชอบ ซึ่งยังคงมีความสำคัญต่อมาจนถึงในสมัยของพระองค์ มีดังนี้
 คือ

๑) งานบริการรับฝากไปรษณีย์ภัณฑาคารและลงทะเบียน ทั้งภายในประเทศ
 และต่างประเทศ ได้แก่ จดหมาย ไปรษณีย์บัตร และสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ประชาชนมีความเข้าใจ
 ในวิธีการใช้มากขึ้น จำนวนไปรษณีย์ภัณฑาคารที่ส่งไม่ถึงมือผู้รับมีน้อยลง

๒) งานบริการรับฝากพัสดุไปรษณีย์ชนิดธรรมดาและลงทะเบียน ทั้งภายใน
 ประเทศและต่างประเทศ เฉพาะการส่งพัสดุไปรษณีย์ไปต่างประเทศ รัฐบาลได้เปิดบริการกับ
 ประเทศยุโรป อเมริกา อินเดีย และแอฟริกา รวมทั้งประเทศใกล้เคียง โดยการขนส่งทาง
 รถไฟไปจีน และส่งต่อทางเรือไปจนถึงยุโรป แทนที่จะขนส่งทางเรือจากกรุงเทพฯ ไปสิงคโปร์

เหมือนแต่ก่อน ทำให้ได้รับความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น ทั้งนี้ อัตราค่าบริการทั้งต้นทาง และปลายทาง เป็นไปตามข้อกำหนดของที่ประชุมสหภาพสากลไปรษณีย์^๑

๓) บริการพัสดุไปรษณีย์เก็บเงิน (พ.ก.ง.) เป็นบริการที่ผู้ฝากส่งพัสดุไปรษณีย์ ส่งให้ทางการไปรษณีย์ เรียกเก็บเงินจากผู้รับตามจำนวนที่กำหนดในขณะที่นำจ่าย และนำส่งให้แก่ผู้ฝากส่งโดยทางไปรษณีย์ธนาณัติ เป็นวิธีที่ได้รับความนิยมจากพ่อค้าประชาชนมาก เพราะผู้ซื้อและผู้ขายต่างก็ได้รับความสะดวกในการส่งสินค้าของตน โดยที่ทางการไปรษณีย์เป็นธุระส่งเงินกลับมาให้ผู้ขาย ต่อมาทางกรมไปรษณีย์โทรเลขได้เปิดบริการประเภทนี้กับต่างประเทศ เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ โดยทำความตกลงกับสหพันธรัฐมาลายู

๔) บริการรับฝากธนาณัติทั้งในประเทศและต่างประเทศ สำหรับการส่งธนาณัติไปต่างประเทศ จะออกธนาณัติเป็นสกุลเงินของประเทศใดหรือจำนวนเงินฝากส่งอย่างสูง กำหนดไว้เท่าใด รวมทั้งอัตราค่าธรรมเนียม ให้เป็นไปตามข้อตกลงของแต่ละประเทศ ส่วนธนาณัติภายในประเทศได้กำหนดจำนวนเงินฝากไว้ไม่เกิน ๔๐๐ บาทต่อ ๑ ฉบับ^๒

สำหรับอัตราค่าบริการรับฝากส่งไปรษณีย์พัสดุภายในประเทศในขณะนั้น กำหนดไว้สองราคา คือ ๖๕ สตางค์สำหรับฝากส่งในจังหวัดเดียวกัน และ ๑๐ สตางค์สำหรับส่งไปจังหวัดอื่น ส่วนอัตราค่าบริการอีก ๓ ประเภทข้างต้นไม่อาจทราบได้แน่นอนว่าเป็นเท่าใด แต่เข้าใจว่าคงเป็นอัตราที่สูงกว่าการส่งจดหมายไปรษณีย์พัสดุธรรมดา ทั้งนี้เพื่อให้คุ้มกับค่าโซหุ้ยรายจ่าย และในขณะที่ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขต้องยึดหลักการที่ว่าความสะดวก

^๑สหภาพสากลไปรษณีย์ เป็นองค์การระหว่างประเทศที่จัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมความร่วมมือ การช่วยเหลือ และการติดต่อสัมพันธ์ทางด้านกิจการไปรษณีย์ระหว่างประเทศสมาชิก ถือกำเนิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ ประเทศไทยสมัครเข้าเป็นภาคีสมาชิกของสหภาพสากลไปรษณีย์ ตั้งแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมครั้งใหญ่โดยลำดับมา ในปัจจุบันฐานะของสหภาพสากลไปรษณีย์ เป็นองค์การชำนาญพิเศษขององค์การสหประชาชาติ มีประเทศสมาชิกกว่า ๑๖๑ ประเทศ.

^๒การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการไปรษณีย์ไทย, หน้า ๔๔ - ๑๓๓.

รวดเร็วกว่า เป็นหัวใจของการบริการ ดังนั้นจึงต้องปรับปรุงระบบการขนส่งและการนำจ่ายให้ทันสมัยอยู่เสมอ ซึ่งนอกจากการขนส่งทางรถยนต์ รถไฟ และทางเรือกลไฟตามปกติแล้ว กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินได้ทรงริเริ่มการขนส่งสูง เมลล์อากาศระหว่างประเทศเป็นครั้งแรก โดยทางเครื่องบินฮอว์สันดาที่ทดลองบินผ่านไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งช่วยกระชับการติดต่อระหว่างไทยกับชาวให้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น และเป็นจุดเริ่มต้นให้ไทยเปิดการขนส่งทางอากาศกับยุโรปและประเทศใกล้เคียงในเวลาต่อมา ในขณะที่การขนส่งเมลล์อากาศภายในประเทศได้เริ่มทดลองก่อนหน้านี้แล้ว^๑ จนกระทั่งทางกรมไปรษณีย์โทรเลขได้ตกลงทำสัญญาขนส่งสูงไปรษณีย์อย่างเป็นทางการกับบริษัทเดินอากาศ จำกัด เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ ตามเส้นทางนครราชสีมา-นครพนม ช่วยให้งานบริการของกรมไปรษณีย์โทรเลขได้ขยายตัวไปอีกก้าวหนึ่งภายใต้การสนับสนุนของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน^๒

^๑ การขนส่งสูงไปรษณีย์ทางอากาศภายในประเทศ ได้เริ่มทดลองเป็นครั้งแรกเมื่อทางกระทรวงกลาโหม เปิดเส้นทางการบินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๕ ตามเส้นทางนครราชสีมา-ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี และในวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ตามเส้นทางนครราชสีมา-อุดรธานี และหนองคาย โดยทางกรมไปรษณีย์โทรเลขได้ฝากส่งสูงไปรษณีย์ขึ้นไปด้วย ปรากฏว่าใช้เวลาในการบินประมาณ ๓ - ๔ ชั่วโมงเท่านั้น กรมไปรษณีย์โทรเลขจึงได้เปิดเส้นทางประจำสัปดาห์ละ ๑ เที่ยวบิน เพราะหัวเมืองอีสานเหล่านี้อยู่นอกเส้นทางรถไฟ โดยกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมไว้สูง จดหมายธรรมดาเสียค่าธรรมเนียม ๒๐ สตางค์ ไปรษณียบัตรแผ่นละ ๖ สตางค์ เป็นต้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ทางรถไฟสายนครราชสีมา-อุบลราชธานีสร้างเสร็จและเปิดเดิน กรมไปรษณีย์โทรเลขจึงได้ยกเลิกการขนส่งสูงไปรษณีย์อากาศไปอุบลราชธานี และรวมทั้งเส้นทางนครราชสีมา-หนองคายด้วย เพราะค่าใช้จ่ายสูงมาก จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้ทำความตกลงกับบริษัทเดินอากาศ จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทการบินพลเรือนแห่งแรกของไทย เปิดการขนส่งไปรษณีย์อากาศขึ้นตามเส้นทางในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ นครราชสีมา-ร้อยเอ็ด-มหาสารคาม-กาฬสินธุ์-ขอนแก่น-อุดรธานี และนครพนม.

^๒ การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการไปรษณีย์ไทย, หน้า ๑๖๔.

๓. ปัญหาที่เกิดจากการให้บริการไปรษณีย์

ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบในการให้บริการไปรษณีย์แก่สาธารณชน โดยทั่ว ๆ ไปมักจะเป็นในกรณีความล่าช้าและความไม่สะดวกในการให้บริการ อันเนื่องมาจากสภาพการคมนาคมของบ้านเมือง และจำนวนที่ทำการไปรษณีย์มีไม่เพียงพอ ทำให้ประชาชนที่อยู่ห่างไกลออกไปไม่ได้รับความสะดวกสบายเท่าที่ควร ซึ่งกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงแก้ไขโดยริเริ่มที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตเอกชน และขยายที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตสถานีรถไฟซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ปัญหาดังกล่าวจึงค่อย ๆ คลี่คลายตัวลงไป แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อกรมไปรษณีย์โทรเลขโดยตรงก็ยังคงมีอยู่อีกหลายประการ ซึ่งทรงมีพระดำริต่อการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นแตกต่างกันออกไป ปัญหาดังกล่าวมีดังนี้คือ ปัญหาการจำหน่ายไปรษณียากรเกินราคา การส่งจดหมายของชาวจีน และการสูญหายของทรัพย์สินที่ส่งไปทางไปรษณีย์

๓.๑ ปัญหาการจำหน่ายตราไปรษณียากรเกินราคา

กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงพบว่า ดวงตราไปรษณียากรบางอย่างที่ทางราชการจัดทำขึ้นเพื่อหารายได้เป็นสาธารณกุศล ซึ่งทางเจ้าพนักงานจะต้องจำหน่ายสูงกว่าราคาปกตินั้น อาจเป็นช่องทางให้เจ้าพนักงานคิดกระทำการทุจริตแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวได้ และกระทบกระเทือนต่อฐานะของกรมไปรษณีย์โทรเลขโดยตรง จึงทรงต้องการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันกำหนดนโยบายในเรื่องนี้ให้แน่นอนลงไป ในกรณีที่ได้เห็นได้ชัดเจนคือ การจำหน่ายตราไปรษณีย์เสือป่าในเขตพระนครซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่ในรัชกาลก่อนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ โดยประทับตราคำว่า "บำรุงเสือป่า" (Scout's fund) ลงบนดวงตรา ซึ่งทางกรมไปรษณีย์ได้กำหนดราคาขายพิเศษเอาไว้^๑ แต่ก็ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขตัวเลขบนดวงตรา

^๑ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขได้กำหนดอัตราจำหน่ายดวงตราไปรษณีย์บำรุงเสือป่า

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ดังนี้

ชนิดราคา ๒ สตางค์ ชาย ๔ สตางค์	ชนิดราคา ๓ สตางค์ ชาย ๕ สตางค์
ชนิดราคา ๕ สตางค์ ชาย ๑๐ สตางค์	ชนิดราคา ๑๐ สตางค์ ชาย ๑๕ สตางค์
ชนิดราคา ๑๕ สตางค์ ชาย ๒๐ สตางค์	ชนิดราคา ๒๕ สตางค์ ชาย ๕๐ สตางค์
ชนิดราคา ๖๐ สตางค์ ชาย ๘๐ สตางค์.	

แต่อย่างใด อาจทำให้เจ้าพนักงานไปรษณีย์เรียกราคาให้สูงกว่าที่กำหนดและเบียดบังผลกำไร เป็นของตัวได้ และประการสำคัญคือทรงเห็นว่าบัญชีหลักฐานการส่งเงินบำรุง เสือป่าก็ยังไม่ เรียบร้อยแต่อย่างใด เมื่อทรงเข้ารับผิดชอบงานกรมไปรษณีย์โทรเลขจึงทรงต้องการให้ชำระ สะสางปัญหาดังกล่าว โดยกราบบังคมทูลขอให้ระงับการจำหน่ายตราไปรษณีย์ เสือป่านี้เสีย และ ถอนดวงตราไปรษณีย์ เสือป่าที่ยังคงจำหน่ายตามสถานที่ต่าง ๆ กลับคืนโดยสิ้นเชิง พร้อมทั้ง ทรงเสนอให้วางหลักเกณฑ์การจำหน่ายตราไปรษณียากรพิเศษนี้ให้แน่นอน คือให้พิมพ์ขึ้นใหม่ และขายตามราคาในดวงตรา (Face value) หรือมิฉะนั้นถ้าจะใช้ตราไปรษณียากรเก่าก็ต้อง ตัดตรา เครื่องหมายและแก้ไขราคาให้ถูกต้องตามราคาที่ยาย เพื่อมิให้ยุ่งยากแก่การบัญชี^๑

จุดมุ่งหมายของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินที่ทรงต้องการให้ยกเลิกการ จำหน่ายตราไปรษณียากรชนิดพิเศษและแก้ไขให้รัดกุมกว่าวิธีเดิมนั้น เป็นเพราะทรงต้องการ ลดช่องโหว่ในระเบียบการ เดิมของกรมไปรษณีย์โทรเลขมิให้เกิดการรั่วไหลใด ๆ ซึ่งเป็นอำนาจ หน้าที่ที่จะทรงกระทำได้ รวมทั้งเป็นการป้องกันมิให้มีผู้ใช้กิจการไปรษณีย์เป็น เครื่องมือแสวง ผลประโยชน์ส่วนตนอีกด้วย ทั้งนี้เมื่อทรงได้สอบสวนในเรื่อง เงินบำรุง เสือป่าจากกรมพระคลัง- ข้างที่แล้ว ทำให้ทรงทราบว่ากรมพระคลังข้างที่ ได้รับเงินจากกรมไปรษณีย์โทรเลข เพียงครั้ง เดียว เป็นจำนวน ๒๔๖.๔๔ บาท จากยอดเงิน ๒,๙๓๙.๕๕ บาท ที่ทางกรมไปรษณีย์โทรเลข ส่งมา ซึ่งต่อมาข้าราชการในพระราชสำนักได้แจ้งว่าจำนวนเงินที่เหลือได้ส่งรวมไปกับเงิน บริจาคทางอื่นแล้ว โดยมิได้แยกว่าเป็นเงินกำไรจากค่าดวงตราไปรษณียากรแต่อย่างใด ทำให้ ทรงแน่ใจว่าการทุจริตดังกล่าวมีเค้ามูลความจริง^๒

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ประกอบกับการเสือป่าได้ถูกยกเลิกไปแล้ว พระบาท- สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ยกเลิกการใช้ตราไปรษณียากร ประเภทนี้เสีย และให้ใช้หลักเกณฑ์ตามที่เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมทรง เสนอมา

^๑ หจข., ร.๗ พ.๔/๔ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูล พระบาท- สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔.

^๒ หจข., ร.๗ พ.๔/๔ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน ถึง พระยาบริบูรณ์- ราชสมบัติ" ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔.

ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นต้นไป ดังนั้น ปัญหาที่เกิดจากการจำหน่ายตรา-
ไปรษณียากรเกินราคา จึงได้รับการแก้ไขให้ลุล่วงไปตามพระดำริของกรมพระกำแพงเพชร-
อัครโยธินทุกประการ

๓.๒ ปัญหาการส่งจดหมายของชาวจีน

ในขณะนั้นการส่งจดหมายของพ่อค้าชาวจีนกลับไปประเทศของตนมีลักษณะ
พิเศษที่แตกต่างจากการส่งไปรษณีย์ภัณฑระหว่างประเทศธรรมดา กล่าวคือ จะมีนายหน้า
(โหยก๊วน) เป็นผู้รวบรวมจดหมายต่าง ๆ เข้าเป็นห่อเดียวกัน แล้วนำไปฝากตราไปรษณียากร
ตามน้ำหนัก^๑ ที่ทำการไปรษณีย์ริมถนนเยาวราช จากนั้นจึงนำฝากส่งทางเรือที่จะไปเมือง-
จีน เพื่อนำส่งให้นายหน้าตามเมืองท่าต่าง ๆ ซึ่งจะทำหน้าที่แจกจ่ายจดหมายเหล่านั้นไปยัง
ผู้รับอีกทีหนึ่ง และในทำนองเดียวกันจดหมายจากประเทศจีนที่จะส่งเข้ากรุงเทพฯก็ใช้วิธีมัด
รวมห่อ ลักษณะการส่งจดหมายดังกล่าวมีมาตั้งแต่ก่อนหน้าที่ไทยจะเปิดการไปรษณีย์ระหว่าง
ประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๕ และได้ผ่อนผันให้ใช้วิธีนี้เรื่อยมาตามข้อเรียกร้องของชาวจีน
ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการยินยอมให้เอกชนเข้าแข่งขันในการให้บริการกับทางราชการ โดยกรม-
ไปรษณีย์โทรเลขจะอนุญาตให้เฉพาะในรายที่ส่งไปเมืองจีนเท่านั้น แม้ว่าทั้งประเทศไทยและ
จีนต่างก็เข้าเป็นสมาชิกสหภาพสากลไปรษณีย์ และทำสัญญาสื่อสารไปรษณีย์ระหว่างประเทศ
ร่วมกันแล้วก็ตาม^๒

แต่ปัญหาจากการส่งจดหมายรวมห่อของชาวจีนในลักษณะดังกล่าว คือ
มักถูกร้องเรียนเสมอว่าเจ้าพนักงานไปรษณีย์ทุจริต โดยแกะซองและนำทรัพย์สินเงินทองของ
ผู้ฝากไป ในขณะที่คนจีนที่รับฝากส่งก็โกงโดยวิธีเดียวกัน และเกิดการชดทอดซึ่งกันและกัน

^๑อัตราค่าธรรมเนียมของห่อจดหมายชาวจีน (โหยก๊วน) ที่ส่งไปประเทศจีนก่อนหน้า
ที่จะมีการเปลี่ยนแปลงโดยกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน คือ น้ำหนัก ๒๐ กรัมแรกต้องปิด
ตราไปรษณียากรราคา ๑๕ สตางค์ และถ้าเกิน ๒๐ กรัม จะเรียกเพิ่มอีก ๑๐ สตางค์
และทุก ๆ ๒๐ กรัมหลังจะเสีย ๑๐ สตางค์เช่นกัน.

^๒การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการไปรษณีย์ไทย, หน้า ๑๐๘.

กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงเห็นว่า เป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยาก นอกจากจะกวัดขังทางฝ่ายเจ้าพนักงานไปรษณีย์ให้มากขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ทรงให้เปลี่ยนข้อปฏิบัติใหม่ โดยให้จดหมายทุกฉบับแยกใส่ซองที่ทำขึ้นพิเศษและมีตราไปรษณียากรราคา ๑๕ สตางค์บนซอง จากนั้นจึงนำซองจดหมายมัดรวมห่ออีกทีและออกใบอนุญาตให้ผู้ฝากเป็นหลักฐาน แม้ว่าโดยวิธีนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงวิจารณ์ว่ามีใช้เป็นวิธีป้องกันการโกงอย่างได้ผลก็ตาม แต่ก็เชื่อว่าเป็นการตัดโอกาสทุจริตของเจ้าพนักงานลงได้มาก เพราะมีการฉนิทของแน่นอนและเป็นระเบียบ อีกทั้งยังช่วยให้กรมไปรษณีย์โทรเลขมีรายได้เพิ่มขึ้น เพราะการคิดค่าธรรมเนียมของจดหมายแยกเป็นแต่ละฉบับต่างหาก ฉบับละ ๑๕ สตางค์ ย่อมมีรายได้มากกว่าการคิดตามราคาน้ำหนักของจดหมายที่ห่อรวมกัน พระดำริดังกล่าวจึงเป็นการอำนวยความสะดวกในการให้บริการแก่พ่อค้าชาวจีนในเมืองไทยมากยิ่งขึ้น^๑

๓.๓ ปัญหาการสูญหายของทรัพย์สินในการส่งทางไปรษณีย์

ปัญหาที่พบบ่อย ๆ ในการให้บริการไปรษณีย์ในสมัยนั้น คือการสูญหายของพัสดุและไปรษณีย์ภัณฑ์โดยไม่ถึงมือผู้รับปลายทาง ซึ่งสาเหตุสำคัญประการหนึ่งเกิดจากระบบการควบคุมเจ้าพนักงานในฝ่ายปฏิบัติการไม่รัดกุมเพียงพอ จึงเปิดโอกาสให้มีการทุจริตได้ง่าย แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานเป็นสถิติตัวเลขถึงจำนวนพัสดุและไปรษณีย์ภัณฑ์ที่สูญหายในแต่ละปีก็ตาม แต่ก็เชื่อว่ามีจำนวนมิใช่น้อยที่ผู้ใช้บริการมิได้แจ้งความเสียหายกับทางราชการ รายสำคัญที่สุดในสมัยที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงดำรงตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม คือการสูญหายธนบัตรจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาทของธนาคารสยามกัมมาจลที่ส่งทางจดหมายลงทะเบียนไปยังลูกค้าที่ทุ่งสงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ซึ่งหนังสือพิมพ์ลงบทความโจมตีอย่างหนัก โดยที่ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขมิอาจรับผิดชอบอย่างใดได้ ทำให้เป็นผลกระทบกระเทือนต่อฐานะของกรมไปรษณีย์โทรเลขมาก^๒

^๑ หจข., ร.๗ พ.๔/๕ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒.

^๒ หจข., ร.๗ พ.๔/๑ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน ตอบข้อปัญหาไปรษณีย์โทรเลข และโทรศัพท์ของพระยาอนุชควาที่ องคมนตรี" ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐.

ปัญหาดังกล่าว กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงมีพระดำริว่าเป็นเหตุ
สุจริตที่ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขจะป้องกันได้ เพราะตามกฎหมายสากลไปรษณีย์ทางกรมไปรษณีย์-
โทรเลขจะรับผิดชอบจดหมายลงทะเบียนเพียงฉบับละ ๒๐ บาทเท่านั้น ซึ่งทางธนาคารเองก็
ทราบแต่ยังเสียดังเงินโดยวิธีนี้ ทั้งที่มีวิธีอื่นที่มั่นคงปลอดภัยกว่า แม้จดหมายลงทะเบียนของ
ไทยที่ส่งไปต่างประเทศก็เกิดการสูญหายอยู่บ่อย ๆ และไม่ได้อะไรตอบแทนนอกจากค่าประกัน
ฉบับละ ๒๐ บาทตามกฎหมายของสากลไปรษณีย์เช่นกัน ซึ่งแสดงว่าจุดมุ่งหมายของการให้บริการ
จดหมายลงทะเบียน มิได้หมายรวมถึงการส่งสิ่งของที่มีราคาแต่อย่างใด ฉะนั้นในกรณีนี้กรม-
ไปรษณีย์โทรเลขก็จะรับผิดชอบเพียงให้ค่าประกันตามกฎหมายเท่านั้น โดยมีอาจห้ามปรามการส่งเงิน
เช่นนี้ได้ นอกจากผู้ใช้บริการจะเข้าใจปัญหาและหลีกเลี่ยงเอาเอง^๑

กรณีของธนาคารสยามกัมมาจลนี้ แม้จะมีข้อสงสัยว่าจำนวนเงินที่หายไป
ไปจริงจะเป็นไปตามจำนวนที่แจ้งไว้หรือไม่เพียงใด เพราะการส่งจดหมายลงทะเบียนมีต้อง
แจ้งรายละเอียดสิ่งที่อยู่ในซอง แต่ก็ชี้ให้เห็นว่าบริการรับส่งโอนเงินในสมัยนั้นยังขาดความ
สะดวกและปลอดภัยอยู่มาก ผู้ใช้บริการต้องเสียดังเงินในซองจดหมาย ในขณะที่บริการ
ธนาคารภายในประเทศกำหนดจำนวนเงินให้ฝากส่งได้เพียงฉบับละ ๕๐๐ บาทเท่านั้น ปัญหา
ดังกล่าวจึงยากที่จะแก้ไข เพราะไม่มีระบบการโอนเงินผ่านสาขาธนาคารเหมือนในปัจจุบัน และ
เชื่อว่าคงเกิดขึ้นอยู่เนือง ๆ สำหรับผู้ส่งเงินโดยวิธีนี้

นอกจากปัญหาดังที่กล่าวมานี้ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงให้ความ
สนใจต่อปัญหาการให้บริการของที่ทำกรไปรษณีย์ในแต่ละแห่งอีกด้วย บางแห่งที่ทรงเห็นว่า
ยังจัดดำเนินการไม่เรียบร้อยตามระเบียบ ก็ทรงกระตุ้นให้ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขเร่งแก้ไข
และบางแห่งที่ประสบปัญหาขาดทุนไม่มีผลกำไรคุ้มทุนก็จะทรงให้ยกเลิกเพื่อมิให้เป็นภาระของ
กรมไปรษณีย์โทรเลขต่อไป ดังเช่น ที่ทำการไปรษณีย์เกาะสีชังซึ่งตั้งขึ้นตามความเรียกร้อง
ของบริษัทเดินเรือ เพื่อส่งโทรเลขแจ้งเวลาเดินเรือเข้ากรุงเทพฯ ซึ่งมีรายได้เพียงเดือนละ
ประมาณ ๔๐ บาท แต่มีรายจ่ายสูงถึง ๔๐๐ บาทต่อเดือน จึงทรงให้ยุบเลิกเสียในเวลาต่อมา^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ หจข., ร.๗ พ.๑/๑๔ "บันทึกประชุมหัวหน้ากรมภายในกระทรวงพาณิชย์และ-
คมนาคม" ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒.

การส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของกิจการวิทยุโทรเลข

งานสื่อสารทางวิทยุโทรเลข เป็นบริการที่สำคัญอีกด้านหนึ่งของกรมไปรษณีย์โทรเลข เพราะสามารถส่งข่าวสารได้สะดวกรวดเร็ว เป็นประโยชน์ทั้งในทางราชการและประชาชน ที่ทำธุรกิจการค้า รัฐบาลได้ให้ความสนใจต่อการพัฒนาการสื่อสารคมนาคมในด้านนี้มาก โดยเฉพาะกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินได้ทรงศึกษาค้นคว้าด้วยพระองค์เองโดยตลอดมา จึงเป็นผลให้งานพัฒนาก้าวหน้าไปมากในสมัยที่ทรงเป็น เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม กิจการโทรเลขที่อยู่ในความรับผิดชอบของพระองค์อาจแยกพิจารณาออกเป็น ๒ ประเภท คือ โทรเลขชนิดมีสายซึ่งต้องวางเสาและสายโทรเลขตามถนนหลวงและทางรถไฟ กับโทรเลขที่ไม่ใช้สายที่เรียกว่าวิทยุโทรเลข

๑. การปรับปรุงโทรเลขมีสาย

กิจการโทรเลขในสมัยที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงเป็น เสนาบดี อยู่ในสภาพที่ได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง มีการวางสายเชื่อมต่อกับหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ หัวพระราชอาณาจักร ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาลในสมัยก่อน ๆ ที่ต้องการให้เป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกในการปกครองหัวเมืองที่อยู่ห่างไกลออกไป^๑ รวมทั้งได้วางสายเชื่อมต่อกับประเทศใกล้เคียง ได้แก่ อินโดจีนของฝรั่งเศส พม่า และหัวเมืองมลายู อีกด้วย ส่วนในด้านการให้บริการทางกรมไปรษณีย์โทรเลขได้ถือ เป็นนโยบายให้ทำการไปรษณีย์ทุกแห่งเปิดบริการควบคู่กับกิจการโทรเลข เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนให้มากที่สุด พร้อมทั้งได้ปรับปรุงเทคนิคการรับส่งให้ก้าวหน้าทันสมัยอยู่เสมอตามพระดำริของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ดังเช่นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้ทรงนำเครื่องรับส่งโทรเลขสัญญาณมอร์สแบบอัตโนมัติมาใช้แทนแบบเดิมที่ต้องใช้แรงเคาะของเจ้าพนักงาน ได้แก่ แบบวีทสโตน (Wheatstone Automatic) แบบครีด (Creed Automatic) และแบบบอโตต์

^๑โปรดดูรายละเอียดใน งามตา ลี้มตระกูล, "กิจการไปรษณีย์โทรเลขในประเทศไทย. . .", หน้า ๖๖ - ๖๗.

(Baudot) ช่วยให้การติดต่อระหว่างประเทศกระทำได้สะดวกเร็วยิ่งขึ้น^๑ ในขณะที่เดียวกันทรงได้ริเริ่ม เปลี่ยนวางจรรยาบรรณรับส่งโทรเลขภายในประเทศใหม่ โดยให้สามารถทำงานรับส่งได้พร้อม ๆ กันทั้งต้นทางปลายทาง สามารถสวนทางกันได้บนสายโทรเลขเส้นเดียวกัน (Duplex and Quaduplex) ไม่ต้องเสียเวลารอคอยเหมือนแต่ก่อน นับว่ากิจการโทรเลขได้พัฒนาก้าวหน้าไปมากในสมัยของพระองค์^๒

แต่แม้กระนั้นก็ตาม การให้บริการโทรเลขชนิดมีสายในสมัยนั้นก็ยังคงประสบปัญหาอยู่หลายด้าน และส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงินของกรมไปรษณีย์โทรเลขมิใช่น้อย กล่าวคือ ปัญหาสายโทรเลขขาดชำรุดบ่อย ๆ ทำให้การทำงานต้องหยุดชะงัก โดยมากมักประสบปัญหาที่สายที่เดินในป่ามากกว่าสายที่วางตามถนนหรือทางรถไฟ ทั้งนี้เป็นเพราะมีฝนตกชุกและขาดแคลนงบประมาณในการบำรุงรักษา โทรเลขในบางพื้นที่จึงตั้งค้างและไม่ได้รับความนิยมจากประชาชน ด้วยเหตุนี้กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินจึงทรงมีพระดำริให้จัดระเบียบการบำรุงรักษาใหม่ โดยยึดตามแบบการบำรุงรักษาทางหลวงหรือทางรถไฟในสมัยนั้น ที่เรียกว่า คอนติเนียส เมนทีแนนซ์ (Continuous Maintenance) คือจัดเจ้าหน้าที่ประจำแต่ละเขตท้องที่ไปในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย มิใช่คอยดูแลกันปีละครั้งสองครั้งเหมือนแต่ก่อน ซึ่งแม้ว่าจะทำให้กรมไปรษณีย์โทรเลขต้องสิ้นเปลืองเงินค่าบำรุงรักษามากขึ้นก็ตาม แต่ก็ทรงเห็นว่าไม่มีวิธีการอื่นใดที่ดีกว่านี้^๓

^๑ เครื่องรับส่งสัญญาณมอร์สแบบวิทสโตน (Wheatstone) และแบบครีด (Creed) ใช้ติดต่อกับต่างประเทศผ่านทางปีนัง สามารถทำงานรับส่งได้รวดเร็วกว่าแบบที่ใช้อยู่เดิม และเป็นแบบที่นิยมใช้กันมากในยุโรป ส่วนแบบบอดอต (Baudot) ของฝรั่งเศส เป็นชนิดที่เครื่องรับจะแปลสัญญาณออกมาเป็นตัวอักษรภาษาอังกฤษ แทนที่จะเป็นรหัสสัญญาณแบบขีดหรือจุดในระบบเก่า ใช้ทำงานรับและส่งกับต่างประเทศเช่นเดียวกันโดยผ่านทางเมืองไซ่ง่อน.

^๒ การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการโทรคมนาคม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท ประยูรวงศ์ จำกัด, ๒๕๒๖), หน้า ๓๒ - ๓๓.

^๓ หจข., ร.๗ พ.๔/๑ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน ตอบข้อปัญหาไปรษณีย์โทรเลข และโทรศัพท ของพระยาอนุชุตวาที องคมนตรี" < มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐.

นอกจากนั้น ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือจำนวนผู้ใช้บริการโทรเลขยังมีน้อย อาจเป็นเพราะไม่นิยมเนื่องจากสาเหตุดังกล่าว หรือไม่มีความจำเป็นต้องใช้เท่ากับการไปรษณีย์ก็เป็นได้ ดังนั้นจึงทรงให้ปรับราคาค่าบริการโทรเลขใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ เพื่อให้เป็นที่นิยมแพร่หลายมากยิ่งขึ้น โดยแต่เดิมผู้ส่งจะเสียค่าโทรเลขค่าละ ๑๐ สตางค์ ซึ่งอย่างต่ำ ต้องเสียค่าบริการครั้งละ ๑ บาท นับว่าเป็นอัตราที่แพงมากในสมัยนั้น จึงทรงให้ลดเหลือเพียงค่าละ ๘ สตางค์ หรือต้องเสียอย่างต่ำ ๘๐ สตางค์ต่อการใช้บริการในแต่ละครั้ง ถ้ามามากกว่านั้นให้คิดค่าละ ๕ สตางค์ ซึ่งแม้จะปรากฏต่อมาว่าจำนวนโทรเลขมีมากขึ้น แต่ก็ยังทรงเห็นว่ารายได้ที่เพิ่มไม่เพียงพอต่อรายจ่ายแต่อย่างใด ดังนั้นถ้าพิจารณาในแง่ของการรัฐพาณิชย์ การให้บริการโทรเลขในสมัยพระองค์ จึงยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก แต่ก็ถือว่าเป็นกิจการที่ส่งเสริมความเจริญของบ้านเมืองอีกด้านหนึ่ง^๑

๒. การให้บริการวิทยุโทรเลข

ในขณะที่การให้บริการโทรเลขส่วนใหญ่ของประเทศยังคงใช้ระบบการรับส่งตามสายเป็นพื้น ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขก็พยายามเร่งนําระบบการสื่อสารทางวิทยุโทรเลขขึ้นมาใช้แทน เนื่องจากมีความสะดวกในการให้บริการมากกว่า เพราะไม่ต้องเดินเสาสายหรือยุ่งยากในการบำรุงรักษาเหมือนอย่างแบบเดิม เพียงแต่ติดตั้งสถานีวิทยุโทรเลขและเครื่องรับส่งก็สามารถทำการติดต่อถึงกันได้โดยสะดวกและรวดเร็วเช่นกัน อันที่จริงกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงให้ความสนใจและศึกษาค้นคว้าในการสื่อสารคมนาคมประเภทนี้มาโดยตลอด จนกระทั่งทรงสามารถประดิษฐ์เครื่องรับส่งวิทยุโทรเลขด้วยพระองค์เองสำเร็จ เมื่อ

^๑ เรื่องเดียวกัน.

พ.ศ. ๒๔๖๘ โดยขนานนามว่า เครื่องวิทยุแบบ "จ.ช.๑" ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทางราชการทหารเป็นอย่างมาก^๑

ก่อนหน้านั้น กรมไปรษณีย์โทรเลขได้เปิดให้บริการรับส่งโทรเลขโดยระบบวิทยุสื่อสารขึ้นแล้ว โดยอาศัยสถานีวิทยุโทรเลขของกระทรวงทหารเรือที่จังหวัดสงขลา และตำบลศาลาแดง จังหวัดพระนคร^๒ ซึ่งไม่ค่อยสะดวกนัก จนกระทั่งในวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ จึงได้รับโอนสถานีวิทยุโทรเลขทั้งสองแห่งมารับจัดดำเนินการแทน เพื่อให้เป็นประโยชน์ในกิจการพาณิชย์พลเรือนต่อไป งานบริการโทรเลขของกรมไปรษณีย์โทรเลขในช่วงหลังนี้นอกจากจะรับส่งโทรเลขไปยังท้องที่ต่าง ๆ แล้ว ยังให้ประโยชน์ต่อการเดินเรือเป็นอย่างมากโดยรับแจ้งการเข้าออกของเรือเดินทะเล ซึ่งช่วยลดอันตรายจากการเดินเรือและให้ความสะดวกต่อพวกพ่อค้าบนฝั่ง ทั้งนี้ แต่เดิมตามพระราชบัญญัติวิทยุโทรเลข พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้ให้อำนาจเสนาบดีชออนุญาตให้เรือกำปั่นในน่านน้ำไทยใช้วิทยุโทรเลขติดต่อกับสถานีของทางราชการบนฝั่งได้เป็นครั้งคราว ครั้นเมื่อการค้าเจริญขึ้น พวกพ่อค้าได้ร้องขอให้ทางการอนุญาตให้ใช้ได้

^๑ เครื่องรับส่งวิทยุโทรเลขที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงประดิษฐ์ขึ้น ใช้ส่วนประกอบจากต่างประเทศ สามารถรับส่งได้ไกลถึง ๓๕๐ กิโลเมตร เท่ากับเครื่องวิทยุโทรเลขที่มีกำลังส่งสูงสุดของบริษัทมาร์โคนี (Marconi) ซึ่งกระทรวงกลาโหมใช้อยู่ในขณะนั้น แต่ทรงใช้แรงไฟน้อยกว่าทำให้มีน้ำหนักเบา จึงเป็นประโยชน์ต่อทางราชการทหาร และที่สำคัญคือราคาถูกกว่าเครื่องของมาร์โคนีมาก โดยลงทุนเพียง ๔๗๘ บาท ๔๕ สตางค์ ในขณะที่เครื่องของมาร์โคนีมีราคาสูงถึง ๔,๒๔๗.๗๔ บาท ทรงขนานนามว่า "จ.ช. ๑" ย่อมาจาก จเรการช่างทหารบก ซึ่งเป็นตำแหน่งทางทหารที่ทรงรับผิดชอบอีกตำแหน่งหนึ่งในขณะนั้น.

^๒ สถานีวิทยุที่ตำบลศาลาแดง และที่จังหวัดสงขลา ของกระทรวงทหารเรือ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ กรมไปรษณีย์โทรเลขได้ตกลงกับกระทรวงทหารเรือ เปิดบริการวิทยุโทรเลขแก่สาธารณชนเป็นครั้งแรก โดยทหารเรือปฏิบัติงานทางด้านการช่างวิทยุและการรับส่ง ส่วนกรมไปรษณีย์โทรเลขทำหน้าที่ติดต่อกับประชาชนคือรับฝากและนำจ่าย การเก็บเงิน และการบัญชี.

ตลอดไป ซึ่งกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินมีพระดำริสนับสนุน เพื่อมิให้พวกเรือต้องเสียเวลา
เข้าเทียบท่าที่สถานีเกาะสีชังเพื่อส่งโทรเลขเข้ากรุงเทพฯ จึงทรงอนุญาตให้ตั้งแต่เดือน
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นต้นไป การขยายความสะดวกในการให้บริการแก่เอกชนดังกล่าว
ชี้ให้เห็นว่าทรงมีสายตาที่กว้างไกล โดยพยายามสนับสนุนให้การสื่อสารคมนาคมด้านนี้ได้เป็น
พื้นฐานในการพัฒนา เศรษฐกิจของประเทศ^๑

ในปีเดียวกันนั้นเอง กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินได้ทรงนำความเปลี่ยนแปลง
ที่ก้าวหน้ามาสู่การสื่อสารทางวิทยุโทรเลขของประเทศอีกครั้งหนึ่ง โดยทรงให้เปลี่ยนระบบ
เครื่องส่งที่สถานีศาลาแดงเสียใหม่ โดยยกเลิกเครื่องส่งแบบประกายไฟฟ้า (Spark type)
และให้ใช้เครื่องส่งชนิดหลอดสุญญากาศแทน ซึ่งมีสมรรถภาพในการส่งได้ไกลกว่าเครื่องเก่า
มาก สามารถติดต่อกับเรือเดินทะเลได้ทั่วถึง ดังนั้นความจำเป็นที่ต้องใช้สถานีวิทยุโทรเลข
ที่สงขลาจึงค่อย ๆ หมดยุคไป และทรงให้ยกเลิกในเวลาต่อมา^๒

ครั้นในวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นวันสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์
การสื่อสารคมนาคมของไทย เมื่อกรมไปรษณีย์โทรเลขสามารถเปิดการสื่อสารทางวิทยุโทร
โทรเลขโดยตรงกับยุโรปได้เป็นครั้งแรก โดยใช้เครื่องส่งชนิดความถี่สูง (คลื่นสั้น) ที่มี
กำลังส่ง ๒๐,๐๐๐ วัตต์ ของบริษัทเทเลฟุงเกน (Telefunken) ทำให้การติดต่อสื่อสาร
ระหว่างกรุงเทพฯกับเบอร์ลินสามารถกระทำได้ในเวลาไม่กี่นาที ทั้งนี้กรมพระ-
กำแพงเพชรอัครโยธินทรงให้เปิดสถานีวิทยุกลางที่กรมไปรษณีย์โทรเลขขึ้นอีกแห่งหนึ่ง โดย
ใช้เครื่องมือที่ทันสมัยเพื่อการรับส่งกับต่างประเทศโดยเฉพาะ ซึ่งก่อนหน้านี้ได้ทรงเตรียม
ความพร้อมของเจ้าหน้าที่ไทยโดยการจัดส่งนายพันโท พระอร่ามรณชิต ผู้เชี่ยวชาญทางด้าน

^๑ หจข., ร.๗ พ.๔/๑๗ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูล พระบาท-
สมเด็จพะปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑.

^๒ การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการโทรคมนาคม, หน้า ๔๑.

วิทยุโทรเลขไปปฏิบัติงานและศึกษาวิธีการใช้ที่ประเทศยุโรปเป็นเวลา ๗ เดือน เพื่อมิให้ต้องพึ่ง
ชาวต่างประเทศนานเกินควร^๑

พระดำริในการจัดตั้งสถานีวิทยุกลางและนำเครื่องมือรับส่งที่ทันสมัยมาใช้ เป็น
ผลให้การติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศขยายตัวออกไปมากขึ้น หลังจากนั้นต่อมาทางกรม-
ไปรษณีย์โทรเลขได้เปิดการติดต่อทางวิทยุโทรเลขกับต่างประเทศโดยตรงอีกหลายแห่ง โดยการ
รับส่งจากกรุงเทพฯไปนิวยอร์ก ลอนดอน ฮังการี กัลกัตตา และโตเกียว ตามลำดับ^๒ ช่วย
อำนวยความสะดวกในการติดต่อทางการค้าระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก^๓

แม้ว่ากรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินจะทรงขยายกิจการวิทยุโทรเลขให้เจริญ
ก้าวหน้ามากขึ้นโดยลำดับ สามารถดำเนินการรับส่งโทรเลขได้ทั้งภายในและภายนอกพระราช-
อาณาจักร แต่อย่างไรก็ตาม ก็ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการสื่อสารภายในประเทศมาเป็นระบบ
วิทยุโทรเลขทั้งหมดแต่อย่างใด เนื่องจากต้องสิ้นเปลืองเงินความจำเป็น ในการติดตั้งเครื่อง
รับส่งวิทยุโทรเลขประจำทุกหนทุกแห่งของการไปรษณีย์ ดังนั้นจึงทรงใช้วิธีค่อย ๆ ขยาย
งานตามกำลังงบประมาณ โดยยังคงให้บริการรับส่งโทรเลขแบบใช้สายอีกต่อไป

การส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของกิจการวิทยุโทรศัพท์

การโทรศัพท์เป็นสื่อสารคมนาคมอีกประเภทหนึ่งที่ทำให้ความสะดวกสบายต่อผู้ใช่มาก
เพราะสามารถพูดโต้ตอบระหว่างกันได้ในพื้นที่ ในสมัยของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน
วิทยาการของการสื่อสารประเภทนี้ได้เจริญรุดหน้าไปมาก เป็นผลจากการวางรากฐานเป็น

^๑ หจข., ร.๗ พ.๔/๑๗ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูล พระบาท-
สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ" ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐.

^๒ อัตราค่าส่งโทรเลขโดยทั่วไปจะไม่เท่ากัน ถ้าเป็นการรับส่งกับประเทศในเอเชีย
จะอยู่ในระหว่างค่าละ ๑.๖๕ - ๒.๐๐ แฟรงค์ทอง และประเทศตะวันตกประมาณ ๒.๕๐ -
๓.๐๐ แฟรงค์ทองต่อคำ สำหรับส่วนแบ่งของรายได้ส่วนใหญ่จะตกลงให้สถานีผู้ส่งได้ ๒ ใน ๓
และสถานีผู้รับได้ ๑ ใน ๓.

^๓ การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการโทรคมนาคม, หน้า ๔๓.

อย่างดีในสมัยรัชกาลก่อน^๑ ประกอบทั้งทรงให้ความสนพระทัยนำเทคนิคใหม่ ๆ มาปรับปรุงให้ก้าวหน้าทันสมัยอยู่เสมอ จนกระทั่งสามารถทำการติดต่อในระหว่างประเทศได้

๑. การโทรศัพท์ภายในประเทศ

ในขณะนั้น การโทรศัพท์ภายในประเทศคงใช้ระบบการวางสายเคเบิลใต้ดิน ใต้น้ำ และทางอากาศเหมือนอย่างในปัจจุบัน มีชุมสายโทรศัพท์กลางที่ตำบลวัดเสียบเป็นศูนย์ปฏิบัติงาน โดยติดตั้งเครื่องโทรศัพท์สาธารณะแบบออโตเมติก (Automatic) ชนิดหยอดเหรียญ^๒ ประจำไว้ ณ ที่ทำการไปรษณีย์ทุกแห่งและย่านชุมชนต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ แต่ทั้งนี้ยังคงใช้ไม่สะดวกนัก เพราะเป็นระบบที่ต้องต่อสายเข้าที่ทำการโทรศัพท์กลางก่อนที่ผู้พูดจะติดต่อกัน นอกจากนี้ยังมีบริการโทรศัพท์ทางไกลในบางจังหวัด ได้แก่ นครปฐม สมุทรปราการ ภูเก็ต เชียงใหม่ และลำปาง ประมาณว่าเมื่อถึงสิ้นปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ซึ่งเป็นปีแรกที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงเข้าควบคุมการบริหารงาน มีจำนวนเครื่องโทรศัพท์ที่ติดตั้งตามสถานที่ต่าง ๆ และรวมทั้งเครื่องส่วนตัวที่กรมไปรษณีย์โทรเลขให้เอกชนเช่า ไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ เครื่องทั่วพระราชอาณาจักร^๓

แม้ว่าความสะดวกสบายของการสื่อสารคมนาคมในด้านนี้จะมีมากกว่าการโทรเลขก็ตาม แต่เนื่องจากต้องลงทุนค่าเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นจำนวนเงินที่สูง อีกทั้งความจำเป็นที่ต้องใช้ยังจำกัดตัว เฉพาะในหมู่พวกพ่อค้ามากกว่าประชาชนธรรมดา ด้วยเหตุนี้การขยายตัวของการโทรศัพท์จึงไม่อาจกระทำได้อย่างทั่วถึงทุกจังหวัด เมื่อเปรียบเทียบกับ

^๑โปรดดูรายละเอียดใน งามตา ลีมิตระกุล, "กิจการไปรษณีย์โทรเลขในประเทศไทย. . .", หน้า ๗๒ - ๘๐.

^๒อัตราค่าโทรศัพท์ในสมัยนั้น คิดค่าบริการ ๒๐ สตางค์ ภายในเวลา ๓ นาที เฉพาะการพูดติดต่อไปมาภายในจังหวัดเดียวกัน แต่ถ้าติดต่อข้ามจังหวัดให้คิดค่าพูด ๑ บาท ต่อ ๓ นาที เศษเวลาที่เกินให้คิดเป็น ๑ บาท.

^๓พจน., ร.๗ พ.๔/๑๐ "รายงานประจำปีของกรมไปรษณีย์โทรเลข พ.ศ. ๒๔๖๔" หน้า ๘ - ๙.

กิจการโทรเลขในสมัยเดียวกัน นโยบายของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินจึงมุ่งให้บริการ เฉพาะในพื้นที่ที่มีความจำเป็นก่อนเท่านั้น เพื่อให้มีรายได้พอคุ้มทุนกับรายจ่าย ดังจะเห็นได้ว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ จำนวนโทรศัพท์ ๒๒๕ เครื่องที่ติดตั้งในปีนั้น ส่วนใหญ่กระจุกกระจายอยู่ตาม ตำบลท้องที่ต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ และหัวเมืองไกล ๆ ที่เป็นศูนย์กลางการค้าและธุรกิจการลงทุน ได้แก่ ภูเก็ต ตะกั่วป่า เชียงใหม่ และลำปาง โดยเฉพาะในสองจังหวัดหลังมีจำนวนตู้โทรศัพท์ สาธารณะเพิ่มขึ้นถึง ๗๒ เครื่อง และ ๕๖ เครื่องตามลำดับ ซึ่งย่อมจะเป็นผลดีต่อการขยายตัว ทางเศรษฐกิจของประเทศมิใช่น้อย ในขณะที่จังหวัดสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังไม่ได้รับ การพิจารณาให้ติดตั้งแต่อย่างใด อาจเป็นเพราะว่าความจำเป็นทางเศรษฐกิจมีน้อยกว่า และมีบริการโทรเลขอย่างทั่วถึงแล้วก็เป็นได้ ซึ่งผลจากการดำเนินนโยบายตามพระดำริ ดังกล่าว ทำให้กรมไปรษณีย์โทรเลขมีรายได้เพิ่มขึ้น เฉพาะในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ มีรายรับสูง กว่ารายจ่ายถึง เกือบสองแสนบาท ในขณะที่การดำเนินงานในปีที่ผ่านมาส่วนใหญ่ต้องประสบ กับการขาดทุน^๑

แต่อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของกิจการโทรศัพท์ก็ได้หยุดยั้งแต่เพียงเท่านั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงอนุมัติให้กรมไปรษณีย์โทรเลขตั้งขุมสาย โทรศัพท์กลางขึ้นอีกแห่งหนึ่งที่ตำบลบางรัก โดยวางสายเคเบิลใต้ดินเชื่อมต่อขุมสายโทรศัพท์ กลางวัดเสียบ และมีกำลังบริการถึง ๔๐๐ หมายเลข แต่ยังคงติดตั้งในเขตพระนครเป็นส่วน ใหญ่ แสดงว่าการขยายตัวของกิจการโทรศัพท์ยังทำได้ไม่ทั่วถึง คงกระจุกตัวรวมอยู่ใน กรุงเทพฯแทบทั้งสิ้น^๒ จนกระทั่งต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ทรงขอพระราชทานงบประมาณ

^๑ เรื่องเดียวกัน

รายรับรายจ่ายของกิจการโทรศัพท์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๖ - ๒๔๖๘ มีดังนี้

พ.ศ.	รายรับ	รายจ่าย	ผลกำไร-ขาดทุน
๒๔๖๖	๒๔๔,๐๙๔	๒๖๕,๘๗๓	- ๒๑,๗๗๙
๒๔๖๗	๓๔๔,๔๒๐	๒๖๐,๖๙๓	๘๓,๗๒๗
๒๔๖๘	๓๒๕,๒๓๕	๓๓๙,๘๗๕	- ๑๔,๖๔๐
๒๔๖๙	๔๑๙,๙๔๒	๒๓๒,๓๙๙	๑๘๗,๕๔๓

^๒ การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการโทรคมนาคม, หน้า ๗๔.

ปรับปรุงกิจการโทรศัพท์ครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งโดยเฉพาะ โดยทรงใช้เงินจำนวน ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อเปลี่ยนเครื่องโทรศัพท์รุ่นใหม่แทนของเก่าที่ชำรุดทรุดโทรมและใช้การได้ไม่ดีเท่าที่ควร แต่ก็ยังคงเป็นระบบที่ผู้พูดต้องติดต่อผ่านเข้าชุมสายโทรศัพท์กลางก่อนเหมือนเดิม และใช้ระบบนี้จนตลอดสมัยของพระองค์^๑

๒. วิทยุโทรศัพท์ระหว่างประเทศ

ในขณะที่การให้บริการโทรศัพท์ภายในประเทศ เป็นระบบที่ต้องวางสายเคเบิลเชื่อมระหว่างชุมสายและปลายทางจึงจะสามารถติดต่อส่งข่าวสารถึงกันได้ แต่เป็นการสุดวิสัยที่จะเปิดการสื่อสารด้วยวิธีนี้กับประเทศโพ้นทะเลที่อยู่ห่างไกลออกไป ดังนั้นจึงจำเป็นต้องนำระบบ "วิทยุโทรศัพท์" เข้ามาใช้แทน อันที่จริงกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงให้ความสนใจต่อการสื่อสารทางวิทยุโทรศัพท์ระหว่างประเทศเช่นกัน โดยได้ทรงเจรจาทำสัญญากับบริษัทโทรคมนาคมเยอรมัน (Transradio A.G.) ในภายหลังการทำสัญญาวิทยุโทรเลขเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๑ เพียงเล็กน้อย แต่ยังไม่อาจตกลงค่าบริการระหว่างกันได้ จนกระทั่งในวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ จึงสามารถเปิดการสื่อสารทางวิทยุโทรศัพท์ระหว่างกรุงเทพฯ-เบอร์ลิน ได้เป็นครั้งแรกหลังจากที่ตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว^๒ และในเวลาใกล้เคียง ๆ กันนั้น ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขได้เปิดการติดต่อกับประเทศใกล้เคียงและประเทศตะวันตกอีกหลายประเทศโดยลำดับมา ได้แก่ ฟิลิปปินส์ ซวา มาลาญ สิงคโปร์ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และแคนาดา^๓

อาจกล่าวสรุปได้ว่า กิจการวิทยุโทรศัพท์ได้รับการวางรากฐานเป็นอย่างดีในช่วงเวลาเพียงไม่กี่ปีที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงเข้ารับผิดชอบ โดยสามารถเปิด

^๑ หจข., ร.๗ พ.๔/๒๕ "รายงานเสนาบดีสภา ที่ ๒๔/๒๔๗๒" ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๒.

^๒ ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงค่าพูดทางวิทยุโทรศัพท์ระหว่างกันโดยคิด ๑๒๐ แฟรังก์ต่อ ๓ นาที ต้นทางจะได้รับส่วนแบ่งรายได้ ๒ ใน ๓ และปลายทางได้รับ ๑ ใน ๓ ของค่าบริการ.

^๓ การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการโทรคมนาคม, หน้าเดียวกัน.

การติดต่อสื่อสารกับประเทศไกล ๆ ได้อย่างเป็นผล แม้ว่าจะยังคงไม่ได้รับความสะดวกสบายอย่างเต็มที่นัก กล่าวคือ ผู้ใช้บริการจะต้องมาพูดที่กรมไปรษณีย์โทรเลขมิใช่ที่บ้าน เวลาจะรับสายก็ต้องมารอรับที่กรมไปรษณีย์โทรเลขเช่นกัน ทั้งนี้เป็นเพราะสายโทรศัพท์ภายในกรุงเทพฯ ในขณะนั้นยังไม่สะดวกทุกแห่ง ทรงเกรงว่าจะเป็นการติดต่อกับทางยุโรปล้มเหลวและเป็นที่ยินยินินหาได้ อีกทั้งทรงไม่แน่ใจว่าพ่อค้าประชาชนผู้ใช้บริการจะเข้าใจในอัตราค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด^๑ และยังคงต้องสิ้นเปลืองเครื่องมืออุปกรณ์พิเศษอีกไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ ปอนด์ ด้วยเหตุนี้จึงทรงไม่ให้บริการส่งสายผ่านถึงบ้านแต่อย่างใด นอกจากนั้นอัตราค่าบริการนับว่าสูงมาก การใช้บริการจึงยังคงไม่แพร่หลาย นอกจากพ่อค้าชาวตะวันตกและข้าราชการสถานทูตที่มีความจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น^๒

การวางรากฐานกิจการวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทย

๑. สมัยเริ่มต้น

ในบรรดางานสื่อสารคมนาคมที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงรับผิดชอบในขณะนั้น ส่วนใหญ่เป็นงานที่ได้วางรากฐานมาก่อนหน้าสมัยพระองค์เกือบทั้งสิ้น เว้นแต่กิจการวิทยุกระจายเสียงเพียงประเภทเดียวที่ได้ถือกำเนิดโดยทรงเป็นผู้ริเริ่มโดยตรง และเป็นผลให้การสื่อสารด้านนี้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในเวลาต่อมา ในขณะนั้นวิทยาการทางด้านวิทยุกระจายเสียงยังเป็นของใหม่สำหรับโลกตะวันตก ซึ่งเริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓ และเชื่อว่าคนไทยแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่มีโอกาสรู้เห็นในความเจริญด้านนี้มาก่อน^๓ แต่แล้วเพียงไม่ถึง ๑๐ ปีต่อมา การสื่อสารคมนาคมในด้านนี้ก็มิใช่เป็นของเร้นลับสำหรับคนไทยอีกต่อไป

^๑ อัตราค่าบริการวิทยุโทรศัพท์ในขณะนั้นสูงมาก ตัวอย่างเช่น ถ้าพูดจากกรุงเทพฯ ไปนิวยอร์ก คิดค่าบริการเป็นเงินไทย ๑๐๒ บาทต่อ ๓ นาที และอีก ๓๔ บาททุก ๆ นาทีต่อไป นอกจากนี้ยังต้องเสียค่าเรียก (Report charge) อีก ๑๑.๕๐ บาท.

^๒ หจข., ร.๗ พ. ๔.๑/๔ "กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒.

^๓ การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการโทรคมนาคม, หน้า ๒๐.

เมื่อกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงริเริ่มจัดตั้งขึ้นในประเทศเป็นผลสำเร็จ ซึ่งส่งผลต่อความเจริญของบ้านเมืองเป็นอย่างมาก

จากหลักฐานที่ปรากฏ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงเป็นนายทหารช่างที่ให้ความสนพระทัยต่องานสื่อสารคมนาคมที่ทันสมัยในแขนงต่าง ๆ อยู่เสมอ ทรงทดลองตั้งเครื่องส่งวิทยุกระจายเสียงขนาดเล็กเป็นการส่วนพระองค์ที่วังบ้านดอกไม้ โดยทรงให้ชื่อสถานีว่า เอ็ช. เอส. ๑ พี.เจ. (HS₁ PJ)^๑ จนกระทั่งได้รับความสำเร็จพอสมควรเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นผลให้ทรงริเริ่มจัดตั้งสถานีทดลองอย่างเป็นทางการชั้นที่ศึกษารายไปรษณีย์-โทรเลข บริเวณหน้าวัดเสียบ เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ เรียกชื่อสถานีว่า เอ็ช. เอส. ๔ พี.เจ. (HS₄ PJ) จึงนับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่ประเทศไทยมีการส่งกระจายเสียงทางวิทยุ^๒ คาดว่าในขณะนั้นเครื่องรับวิทยุในประเทศไทยมีประมาณไม่เกิน ๑๐ เครื่อง ทั้งนี้ไม่นับรวมเครื่องรับของทางราชการทหารบก ทหารเรือ และกรมไปรษณีย์โทรเลข^๓

^๑HS เป็นสัญลักษณ์เรียกขานซึ่งสหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศเป็นผู้กำหนดสำหรับใช้เรียกสถานีวิทยุในประเทศไทย ส่วน PJ ย่อมาจากคำว่า "บุรฉัตรไชยากร" ซึ่งเป็นพระนามเต็มของพระองค์.

^๒ขนาดคลื่นและกำลังส่งของสถานีวิทยุที่ทดลองกระจายเสียงในสมัยนั้น มีดังนี้

<u>ชื่อรหัสสัญลักษณ์ของสถานี</u>	<u>ขนาดคลื่น/เมตร</u>	<u>กำลังส่ง/วัตต์</u>
HS ₁ PJ	ไม่ทราบแน่ชัด	ไม่ทราบแน่ชัด
HS ₄ PJ	๓๗	๒๐๐
HS ₂ PJ	๒๔.๕	๕๐๐
HS ₁₁ PJ	๓๒๐	๑,๐๐๐
HS ₇ PJ	๕๐๐	๑๐,๐๐๐
HS ₈ PJ	๒๕	ไม่ทราบแน่ชัด

^๓การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการโทรคมนาคม, หน้า ๘๑ - ๘๒.

ครั้งต่อมา กิจการทดลองวิทยุกระจายเสียงดังกล่าวได้ย้ายมาประจำที่สถานีวิทยุ ศาลาแดง เพื่อความเหมาะสมในด้านสถานที่ พร้อมทั้งได้ปรับปรุงขนาดคลื่นและกำลังส่งให้ สามารถรับฟังได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เรียกชื่อสถานีว่า เอช. เอส. ๒ พี. เจ. (HS₂ PJ) ใน ขณะนั้นการทดลองใช้เสียงพูดและเสียงดนตรี แต่ผลการรับฟังทั้งในกรุงเทพฯและจังหวัดใกล้เคียงยังไม่เป็นที่น่าพึงพอใจนัก จึงทรงให้เปลี่ยนการทดลองส่งระบบคลื่นยาวและใช้กำลังส่ง สูงขึ้น คุณภาพในการรับฟังจึงดีขึ้นกว่าเดิมและให้ชื่อสัญญาณการรับส่งว่า เอช. เอส. ๑๑ พี.เจ. (HS₁₁ PJ)^๑

๒. การขยายตัวของกิจการวิทยุกระจายเสียง

นับตั้งแต่กรมไปรษณีย์โทรเลขได้เริ่มโครงการทดลองส่งกระจายเสียงทางสถานี วิทยุตามพระดำริของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นต้นมา โดยนำเครื่องส่งวิทยุโทรเลขมาดัดแปลง และดำเนินการส่งกระจายเสียงใช้คลื่นสั้นโดยเฉพาะ ในเขตหัวเมืองไกล ๆ ในขณะที่การใช้คลื่นสั้นจะรับฟังได้ชัดเจนเฉพาะในบางจังหวัดและใน ต่างประเทศเท่านั้น ในส่วนกำลังส่งปรากฏว่ากำลังเพียง ๑ กิโลวัตต์ (๑,๐๐๐ วัตต์) สามารถ ส่งกระจายเสียงได้ไกลทั่วพระราชอาณาจักร โดยใช้เครื่องรับชนิดหลอดธรรมดา ดังนั้นการ ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของไทยจึงจำเป็นต้องใช้ทั้งระบบคลื่นสั้นและคลื่นยาวพร้อมกัน^๒

ครั้งต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ เมื่อกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินได้เสด็จไป ราชการ ณ ประเทศยุโรป ทรงมีโอกาสศึกษาการดำเนินงานทางเทคนิคของสถานีวิทยุกระจาย- เสียงหลายแห่ง ทั้งในยุโรปและอเมริกา และมีพระดำริที่จะจัดตั้งสถานีวิทยุเป็นการถาวรขึ้น ภายในประเทศ ซึ่งสามารถใช้เครื่องส่งชนิดคลื่นสั้นและคลื่นยาวรวมอยู่ในสถานีเดียวกันได้ เพื่อไม่ให้สิ้นเปลืองในการต้องแยกเป็นสองสถานี ในที่สุดทรงพิจารณาเลือกเครื่องส่งของ บริษัท ฟิลิปป์เนเธอร์แลนด์ ซึ่งมีกำลังส่งทางอากาศ ๒.๕ กิโลวัตต์ ในราคาประมาณ ๘๐,๐๐๐ บาท และนำมาติดตั้งที่พระราชวังพญาไท (โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯในปัจจุบัน) ซึ่งทรง

^๑ การสื่อสารแห่งประเทศไทย, ๑๐๐ ปีการโทรคมนาคม, หน้า ๘๒.

^๒ หจข., ร.๗ พ. ๔.๒/๑ "รายงานการสร้างสถานีวิทยุพญาไทของกระทรวง พาณิชยและคมนาคม" ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓.

กำหนดให้เป็นสถานีวิทยุถาวรแห่งแรกของประเทศ โดยให้ชื่อว่า "สถานีวิทยุกรุงเทพฯที่พญาไท" (Radio Bangkok at Phythai)^๑ ต่อมาได้กระทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการในวันพระราชพิธีฉัตรมงคล ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓ โดยได้ถ่ายทอดกระแสพระราชดำรัสเปิดสถานีจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในพระบรมมหาราชวัง เป็นที่ปลื้มปิติแก่พสกนิกรผู้รับฟังโดยทั่วถึงกัน

ผลการรับฟังในปีแรกที่เปิดสถานีพบว่าส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จ สามารถฟังเสียงได้ชัดเจนดีโดยเฉพาะในเขตมณฑลชั้นใน เช่น มณฑลกรุงเทพฯ อยุธยา และนครชัยศรี เป็นต้น แต่ในหัวเมืองที่อยู่ห่างไกลออกไปยังไม่ได้ผลสมบูรณ์ดีนัก ได้แก่ มณฑลอุดร พายัพ นครสวรรค์ นครศรีธรรมราช ภูเก็ต และปัตตานี ซึ่งทรงมีพระดำริให้กรมไปรษณีย์โทรเลข ทหาทางแก้ไขต่อไป ในขณะที่เดียวกันการทดลองส่งวิทยุกระจายเสียงที่สถานีศาลาแดงก็มีได้หยุดชะงักหรือล้มเลิกไปแต่อย่างใด ทรงให้ปรับปรุงระบบเทคนิคการส่งเพื่อเพิ่มคุณภาพในการรับฟังให้มากยิ่งขึ้น รวมทั้งทดลองใช้คลื่นสั้นส่งกระจายเสียงไปต่างประเทศที่เรียกรหัสสัญญาณ

^๑ เป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งแรกของไทยที่ตั้งขึ้นและจัดรายการกระจายเสียงเหมือนอย่างในปัจจุบัน โดยส่งรายการกระจายเสียงสัปดาห์ละ ๖ วัน เว้นวันจันทร์ตอนกลางคืน รหัสสัญญาณของสถานีคือ HS. P₁ สำหรับคลื่นยาว ๓๕๐ เมตร และส่งกระจายเสียงภายในประเทศ และ HS. P₂ สำหรับคลื่นสั้น ๔๑ เมตร ใช้กระจายเสียงไปต่างประเทศเป็นครั้งแรก เหตุผลที่ทรงให้ตั้งขึ้นที่พระราชวังพญาไทเป็นเพราะผลของการทดลองปรากฏว่า ถ้าตั้งที่ศาลาแดงร่วมกับเครื่องส่งวิทยุโทรเลขแล้ว จะถูกรบกวนจากเครื่องโทรเลขที่มีอยู่ และถ้าจะขจัดปัญหานี้ก็ต้องสร้างห้องส่งขึ้นใหม่เป็นพิเศษ ดังนั้นเพื่อมิให้หมดเปลืองโดยใช่เหตุ จึงทรงเลือกให้พระราชวังพญาไทโดยเสียค่าใช้จ่ายในการตกแต่งห้องส่งและเครื่องอุปกรณ์วิทยุรวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐๕,๐๐๐ บาท.

^๒ หจข., ร.๗ พ. ๔.๒/๑ "พระยาพิพิธสมบัติ ถึง เจ้าพระยามหินทร" ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓.

ว่า HS₈ PJ จึงอาจกล่าวได้ว่ากรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงมีส่วนอย่างมากในการกระตุ้นให้งานสื่อสารคมนาคมในด้านนี้ได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว^๑

๓. ความสำเร็จของกิจการวิทยุกระจายเสียง

ตามพระดำริของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน การดำเนินการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงดังกล่าว มุ่งให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนทั้งในด้านการศึกษา ความรู้ และความบันเทิง เป็นบริการของรัฐที่ให้แก่ประชาชนโดยไม่หวังผลกำไรเป็นเงินรายได้เหมือนเช่นบริการสื่อสารคมนาคมอื่น ๆ แต่เนื่องจากการดำเนินงานในระยะแรกต้องประสบปัญหาทางการเงินอยู่มาก ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นรายเดือนไม่ต่ำกว่าเดือนละ ๔๐๐ บาท โดยที่ไม่มีรายรับเข้ามาเลย ซึ่งอาจส่งผลให้กิจการต้องล้มครืนลงก็เป็นได้ตามสภาพความผิดเคืองทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินจึงทรงแก้ไขโดยอนุญาตให้เอกชน ห้างร้าน บริษัท ลงประกาศโฆษณาทางวิทยุกระจายเสียงได้ ตั้งแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นต้นไป เพื่อให้กิจการวิทยุสามารถเลี้ยงตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งรัฐบาลเกินความจำเป็น แม้จะทรงทราบดีว่าเป็นการผิดธรรมเนียมของการจัดตั้งสถานีวิทยุของทางราชการก็ตาม แต่ก็ถือว่าทรงมีเจตนาดีที่จะพยุงฐานะของการสื่อสารคมนาคมในด้านนี้ไว้^๒

แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานถึงผลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และในขณะเดียวกันต้องทรงพ้นจากตำแหน่งเสนาบดีเมื่อคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองในเดือนมิถุนายนต่อมา

^๑ หจข., ร.๗ พ. ๔.๒/๒ "พระยาสุรียานุวงศ์ กราบทูล กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน" (รายงานกระทรวงมหาดไทย แสดงผลการรับฟังวิทยุกระจายเสียง เพื่อฟังคำกราบบังคมทูลและพระราชดำรัสตอบ ในวันเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระนคร ณ วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๔) ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๔.

^๒ หจข., ร.๗ พ. ๔.๒/๔ "กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔.

ก็ตาม^๑ แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าทรงเป็นผู้วางรากฐานกิจการวิทยุกระจายเสียงขึ้นในประเทศ ทำให้กิจการได้แพร่หลายออกไป สามารถส่งข่าวสารและเผยแพร่นโยบายของทางราชการ ให้ประชาชนได้รับทราบอย่างรวดเร็วทั่วพระราชอาณาจักร โดยเฉพาะหลังจากที่ทรงเสนอให้ รัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติวิทยุโทรเลข แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๗๓ โดยยกเลิกข้อห้าม เดิมที่มีให้ประชาชนมีเครื่องรับวิทยุไว้ในครอบครอง ทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวในกิจการ วิทยุกระจายเสียงของประเทศมากยิ่งขึ้น แม้จะไม่ทราบสถิติจำนวนผู้มีเครื่องรับที่แน่นอน แต่ ประมาณว่าในขณะนั้นเมื่อรวมของส่วนราชการต่าง ๆ ด้วยแล้ว จะมีเครื่องรับวิทยุกว่า ๒๕๐ เครื่องกระจายอยู่ทั่วพระราชอาณาจักร^๒

ผลสะท้อนที่ได้รับจากการพัฒนากิจการกรมไปรษณีย์โทรเลข

เมื่อพิจารณาจากพระดำริและบทบาทในการพัฒนากิจการของกรมไปรษณีย์โทรเลข ดังที่กล่าวมานี้ อาจสรุปได้ว่ากรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงมีนโยบายมุ่งขยายงานบริการสู่ประชาชนให้ทั่วถึง พร้อมทั้งปรับปรุงเทคนิคการสื่อสารให้ทันสมัย ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกอยู่ตลอดเวลา โดยเน้นให้สามารถพึ่งตนเองได้ ไม่เป็นภาระของรัฐที่ต้องแบกรายจ่ายเกินความจำเป็น ซึ่งผลจากการดำเนินนโยบายดังกล่าวของพระองค์ ทำให้กิจการของกรมไปรษณีย์โทรเลขเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งแต่

^๑สถานีวิทยุกรุงเทพฯวิทยุขนาดเล็ก โดยทางราชการได้ยกพระราชวังพญาไท ให้ทหารบกเพื่อจัดสร้างเป็นโรงพยาบาล สถานีวิทยุพญาไทจึงย้ายไปรวมกับสถานีวิทยุศาลาแดง ตั้งแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ เรียกชื่อว่า "สถานีวิทยุกรุงเทพฯที่ศาลาแดง" และ ใช้สัญญาณว่า HS₇ PJ กำลังส่ง ๑๐ กิโลวัตต์ ขนาดคลื่น ๔๐๐ เมตร.

^๒ หจข., ร.๗ พ. ๔.๒/๔ "กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔.

เดิมมาผู้ใช้บริการน้อยมาก ครั้นเมื่อมีการขยายเส้นทางคมนาคมทางบกทั้งรถไฟและทางหลวง เป็นผลให้มีผู้คนหนาแน่นขึ้น การให้บริการของกรมไปรษณีย์โทรเลขในด้านต่าง ๆ ก็ได้ขยายตัวมากขึ้น เช่นกัน^๑ นอกจากนี้ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญในการ เปิดการสื่อสารคมนาคมระหว่างประเทศ โดยพยายามขยายบริการในด้านนี้ให้กว้างขวาง ออกไป เพื่อให้เกิดผลดีต่อการค้าระหว่างประเทศ

จากความพยายามของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินในการเร่งขยายความเจริญ ก้าวหน้าของกิจการกรมไปรษณีย์โทรเลขในระหว่างที่ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และ-คมนาคม ได้ส่งผลกระทบต่องบประมาณรายจ่ายของประเทศมิใช่น้อย โดยเฉพาะ ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๒ งบประมาณรายจ่ายของประเทศตั้งไว้ ๑๐๖,๒๖๗,๔๙๒ บาท แต่จ่ายจริง ถึง ๑๐๗,๑๐๒,๔๙๗.๖๓ บาท ทั้งนี้ ส่วนราชการที่ใช้จ่ายเกินงบที่ตั้งไว้มากที่สุดคือกรมไปรษณีย์-โทรเลข โดยจ่ายเกินงบถึง ๖๕๔,๐๑๔.๘๙ บาท^๒ ดังเหตุผลที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ได้ทรงชี้แจงต่อเสนาบดีสภา เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ ความว่า

^๑ หจข., ร.๗ พ. ๕.๒/๓ "กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๑.

^๒ หจข., ร.๗ ค. ๑๕.๑/๔ "พระยาโกมารกุลมนตรี กราบบังคมทูล พระบาท-สมเด็จพะปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ งบประมาณรายจ่ายของแผนงานต่าง ๆ ที่จ่ายเกินมีดังนี้

<u>แผนงานที่จ่ายเกิน</u>	<u>งบประมาณที่ตั้งไว้</u>	<u>จ่ายจริง</u>	<u>สูงกว่างบประมาณ</u>
๑. กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม			
ก. กรมไปรษณีย์โทรเลข	๒,๕๖๕,๐๐๐	๓,๑๑๙,๐๑๔.๘๙	๖๕๔,๐๑๔.๘๙
ข. แผนกทาง	๔,๐๐๐,๐๐๐	๔,๕๕๘,๗๕๗.๓๙	๕๕๘,๗๕๗.๓๙
ค. แผนกการไฟฟ้า	๗๖๐,๕๒๑	๙๑๗,๑๑๐.๐๙	๑๕๖,๕๘๙.๐๙
๒. กระทรวงเกษตรราธิการ			
กรมชลประทาน	๑,๕๒๕,๒๖๐	๑,๗๑๖,๙๗๑.๙๗	๒๙๑,๗๑๐.๙๗
๓. งบพิเศษ			
ก. เงินเบี้ยหวัดและบำนาญ	๒,๙๐๐,๐๐๐	๓,๒๐๘,๐๘๘.๘๐	๓๐๘,๐๘๘.๘๐
ข. เงินสำรองสำหรับไม่ต้อง ถูกจากต่างประเทศ	๗,๓๗๐,๐๐๐	๗,๗๐๙,๔๒๒.๕๒	๓๓๙,๐๕๒.๕๒

. . . แต่การโทรเลขและการวิทยุเจริญขึ้น มีผู้นิยมใช้มาก จำเป็นต้องขยายการ เช่น
เพิ่มเติมเจ้าพนักงานเพื่อทำงานทั้งกลางวัน กลางคืน และซื้อของเพิ่มเติม จึงจ่ายเกิน
งบประมาณ ครั้นจะงดการขยายก็เป็นการ stop economic development การ
คำนวณว่ามีเงินอยู่ในมือเป็นจำนวนเท่าใดนั้นเป็นการยาก เพราะบัญชีรถไฟทำเข้าไป
๓ เดือน บัญชีโทรเลขทำเข้า ๖ เดือน โดยเหตุที่รวบรวมจากหัวเมืองช้า ดังนั้น
จึงจ่ายเกินงบประมาณเพราะคิดว่ายังมีเงินพอใช้ เมื่อทำไปแล้วจะไม่จ่ายก็ไม่ได้. . .^๑

ต่อปัญหาที่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสว่า การจ่าย
เงินเกินงบประมาณโดยที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติไม่ทราบนั้น เป็นการไม่สมควรและจะ
ต้องพิจารณาแก้ไข ในคราวต่อไปถ้าจำเป็นต้องจ่ายเกินงบประมาณอีกก็ควรต้องกราบบังคมทูล
ให้ทรงทราบก่อนทุกครั้ง นอกเหนือจากปัญหาการใช้จ่ายเงินเกินงบประมาณแล้ว งบประมาณ
รายรับของกรมไปรษณีย์โทรเลขในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ภายใต้ความรับผิดชอบของเสนาบดี
กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ยังต่ำกว่างบประมาณรายรับที่ตั้งไว้อีกด้วย กล่าวคือ ใน
กิจการโทรเลข โทรศัพท ปรมาณว่าจะมีรายได้ทั้งสิ้น ๑,๕๒๕,๐๐๐ บาท แต่ปรากฏว่าในปี
นั้นมีรายได้จริงเพียง ๑,๓๔๑,๐๔๕.๒๓ บาท ต่ำกว่างบประมาณรายรับที่ตั้งไว้ ๑๘๓,๙๕๔.๗๗
บาท ทั้งนี้เป็นเพราะการใช้บริการโทรเลขมีสายมิได้เพิ่มปริมาณสูงมากดังที่ทรงหวัง อันเนื่อง
มาจากความผิดเคืองทางเศรษฐกิจของประเทศในขณะนั้น แม้ว่าการใช้วิทยุโทรเลขและ
โทรศัพทจะเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ไม่มากพอที่จะทำให้งบประมาณรายรับของกรมไปรษณีย์โทรเลข
ได้ดุล ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้เป็นผลให้กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงถูกเพ่งเล็งเป็นอย่างมาก
มาจากพระยาโกมารกุลมนตรี เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ทำให้ทั้งสองฝ่ายต้อง
เผชิญหน้ากันโดยตรงในเวลาต่อมา^๒

ครั้นเมื่อมีการพิจารณางบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. ๒๔๗๔ กรมพระกำแพง-
เพชรอัครโยธิน ทรงมีพระดำริไม่เห็นด้วยกับการตัดงบประมาณรายจ่ายของกรมไปรษณีย์โทรเลข
ให้น้อยลงกว่าในปีก่อน ๆ เพราะจะเป็นผลให้การขยายงานตามโครงการต้องหยุดชะงัก

^๑ หจข., ร.๗ ค. ๑๕.๑/๔ "รายงานเสนาบดีสภา ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓".

^๒ หจข., ร.๗ ค. ๑๕.๑/๔ "พระยาโกมารกุลมนตรี กราบบังคมทูล พระบาท-
สมเด็จพะปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓.

ตั้งที่ได้กราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓
ว่า

. . . ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระบรมราชโองการให้จัดการฟื้น credit ของกรมไปรษณีย์ฯ ซึ่งแต่เดิมอยู่ในฐานะตกต่ำมาก เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้ามาควบคุมการกระทรวงพาณิชย์ฯ บัดนี้ credit ของกรมไปรษณีย์ฯ กำลังจะดีขึ้น ทั้งกิจการต้องมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับราชการและคณะค้าขายนานาประเทศมากกว่ากรมอื่น ๆ ทั้งหมด ฉะนั้น ถ้าจะเพิกถอนการงานที่เป็นหลัก credit ของกรมนี้ลงไปแล้ว คิดด้วยเกล้าฯ ว่า จะตัดความนิยมของต่างประเทศในกิจซึ่งมุ่งทะนุบำรุงการพาณิชย์. . .^๑

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินจึงทรงเสนอให้รัฐบาลคงเงินงบประมาณรายจ่ายของกรมไปรษณีย์โทรเลขไว้ให้เต็มรูปตามโครงการมิให้น้อยกว่าในปีก่อน ๆ แต่ถ้ามั้ว่ารัฐบาลมีความจำเป็นต้องตัดค่าใช้จ่ายในการลงทุนขยายการสื่อสารคมนาคมของประเทศในด้านนี้ออกไป ทรงเห็นว่าวิธีเดียวที่จะพยุงฐานะของกรมไปรษณีย์โทรเลขไว้ได้ โดยการโอนเงินพัฒนาประเทศส่วนอื่นมาชดเชย โดยเฉพาะในกิจการกรมรถไฟ พระองค์กราบบังคมทูลเสนอให้ชลอโครงการสร้างทางรถไฟบางตอนเอาไว้ก่อน ได้แก่ การก่อสร้างทางรถไฟสายกุ่มภวาปี-นครพนม, โคราซ-ขอนแก่น และการปรับปรุงบริเวณสถานีรถไฟกรุงเทพฯ ซึ่งได้รับพระบรมราชานุญาตให้กำหนดไว้ในงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. ๒๔๗๔ แล้ว จะทำให้ประหยัดรายจ่ายได้ถึง ๕๐๐,๐๐๐ บาท โดยโอนไปเข้าบัญชีรายจ่ายของกรมไปรษณีย์โทรเลข เป็นผลให้งบรายจ่ายของกรมไปรษณีย์โทรเลขเพิ่มขึ้นจาก ๒,๖๓๐,๐๐๐ บาท เป็น ๓,๑๓๐,๐๐๐ บาท^๒

แต่อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอของพระองค์ดังกล่าวได้สร้างความไม่พอใจให้แก่พระยาโกมารกุลมนตรีเป็นอย่างมาก เพราะในสายตาของเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเห็นว่ากระทรวงพาณิชย์และคมนาคมมักมีปัญหาการใช้จ่ายเงินเกินงบประมาณอยู่เสมอ ทั้งนี้ นายอี.แอล. ฮอลล์ แพตช์ ที่ปรึกษากระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้วิจารณ์ไม่เห็นด้วยใน (E.L. Hall - Patch)

^๑ หจข., ร.๗ ค. ๑๕.๒/๓ "กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

ข้อเสนอของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เช่นกัน ตามทัศนะของพระยาโกมารกุลมนตรี การขอโอนเงินดังกล่าว เป็นการผิดระเบียบพระราชบัญญัติงบประมาณ และการที่กระทรวงใต้อำนาจเงินงบประมาณที่กำหนดจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลมิได้ควบคุมการใช้จ่ายเงินแผ่นดินอย่างจริงจัง แต่ที่สำคัญคือพระยาโกมารกุลมนตรีวิจารณ์ว่า

. . . การขอโอนเงินดังนี้แสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่า งบประมาณกรมรถไฟปีนี้ได้ตั้งขึ้นด้วยความระมัดระวังให้สมกับฐานะของการเงินเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ซึ่งกระทรวงพาณิชย์ก็ทราบความอึดอัดของบ้านเมืองในเวลาที่ตั้งงบประมาณ ควรตั้งแต่จำเพาะรายจ่ายที่จำเป็นแท้ ฝึกสับตั้งไว้เกินความจำเป็นจนถึงสามารถโอนไปใช้เป็นรายจ่ายของอีกกรมหนึ่งต่างหากได้. . .^๑

ดังนั้น การฝ่าฝืนพระราชบัญญัติงบประมาณและการทำลายหลักการงบประมาณของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมดังกล่าว อาจเป็นสาเหตุให้เกิดความเสียหายต่อความมั่นคงทางการเงินของแผ่นดินได้ แต่เนื่องด้วยพระยาโกมารกุลมนตรีพิจารณาเห็นว่าถ้ากรมไปรษณีย์-โทรเลขไม่ได้เงินตามที่ต้องการแล้วก็จะเกิดผลเสียต่อการทำงานของกรม และในเวลาการเงินฝืดเคืองเช่นนี้ก็ไม้อาจหาเงินรายอื่นโอนมาให้ได้ ดังนั้นจึงเห็นสมควรพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้โอนเงินจากกรมรถไฟได้เป็นพิเศษครั้งหนึ่ง^๒

ครั้นต่อมาเมื่อมีการนำเรื่องเข้าสู่ที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๔ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงชี้แจงว่า มิได้ตั้งงบประมาณกรมรถไฟไว้ "หลวม" ดังที่เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเข้าใจแต่อย่างใด แต่โดยความเป็นจริงต้องทรงตัดงานออกไปจึงทำให้ได้เงินก้อนนี้มา ในขณะที่สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพทรงรู้สึกไม่พอพระทัยในท่าทีของพระยาโกมารกุลมนตรี เพราะปัญหาดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นเพราะมีการทุจริตฉ้อโกง เพียงแต่กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมถูกตำหนิว่าใช้เงินผิดประเภทเท่านั้น

^๑ หจข., ร.๗ ค. ๑๔.๒/๓ "พระยาโกมารกุลมนตรี ถึง เจ้าพระยามหินทร"

๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

โดยทรงกล่าวว่า ". . . ถ้ากรมพระกำแพงเพชรฯ เอาไปใช้เพื่อประโยชน์พระองค์ก็ผิด แต่ที่ทรงรับผิดชอบแล้วว่าเป็นการพลาดพลั้งในเชิงการ. . ."๑ ดังนั้นจึงไม่ทรงเห็นว่าจะเสียหายมากมายแต่อย่างใด แต่ผู้ที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเห็นสมควรที่จะถูกตำหนิมากกว่ากลับเป็นพระยาโกมารกุลมนตรี เพราะ ". . . คิดเอาเรื่องทั้งหลายมาพ่วงเข้า กล่าวคำรุนแรงไม่เป็นทางประสานงาน ผู้ที่ไม่รู้เรื่องตลอดอาจจะสงสัยว่าทำไมไม่ชำระลงโทษกรมพระกำแพงเพชรฯ. . ."๒ แต่อย่างไรก็ตาม ทรงเข้าใจดีว่าพระยาโกมารกุลมนตรี มิได้มีเจตนาร้ายแต่อย่างใด เพียงแต่

. . . อดสำนวนโวหารมากเกินไป เป็น Bad spirit เป็นวิธิน่ากลัวอันตราย ไม่ควรเขียนหนังสือใช้ถ้อยคำดังนี้. . . ถ้าทำอย่างนี้ต้องให้เสนาบดีคลังเป็นอัครมหาเสนาบดี มีเรื่องควรปรึกษาหารือระหว่างเสนาบดีด้วยกัน ไม่ควรเอาขึ้นกล่าวโทษเช่นนี้ ถ้าปล่อยไว้เสนาบดีจะแตกกันหมด. . ."๓

ในท้ายที่สุดของปัญหานี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงท่าทีโอนอ่อน เข้าข้างกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินเช่นกัน โดยทรงมีรับสั่งว่าถึงแม้พระทรวงพาณิชย์และคมนาคมจะผิดในหลักการจริง แต่ก็มีใช้หน้าที่ของเสนาบดีกระทรวงกระคลังมหาสมบัติจะเป็นผู้วินิจฉัยตัดสินแต่อย่างใด ในที่สุดที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาได้ลงมติเมื่อเดือนกันยายนปีเดียวกัน อนุญาตให้โอนเงินในงบประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๔ แผนกรถไฟเข้าบัญชีแผนกไปรษณีย์โทรเลขได้เป็นกรณีพิเศษ ตามพระประสงค์ของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน^๔

ปัญหาการใช้จ่ายเงินเกินงบประมาณในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ และการโอนเงินงบประมาณส่วนหนึ่งของกรมรถไฟมาใช้ในกิจการกรมไปรษณีย์โทรเลขใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ดังกล่าว นอกจากจะสะท้อนถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสารคมนาคมของประเทศในด้านนี้แล้ว ยังจะ

^๑ หจข., ร.๗ ค. ๑๕.๒/๓ "รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๓/๒๔๗๔"

๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่มีต่อการพัฒนาประเทศในด้านอื่นอีกด้วย กล่าวคือ การเร่งขยายความเจริญก้าวหน้าของกิจการกรมไปรษณีย์โทรเลขในขณะที่รัฐบาลกำลังประสบปัญหาความผิดเคืองทางเศรษฐกิจ ได้ส่งผลให้กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมจำเป็นต้องตัดทอนรายจ่ายในด้านอื่นออกไป เพื่อมิให้กระทบกระเทือนต่องานของกรมไปรษณีย์โทรเลข เนื่องจากกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงเห็นว่า การสื่อสารคมนาคมในด้านนี้จะอำนวยประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างมาก แต่ไม่อาจรับรองการปรับปรุงขยายงานได้เหมือนเช่น การสื่อสารคมนาคมในด้านอื่น ๆ ดังนั้นการขยายงานของกรมไปรษณีย์โทรเลขในช่วงระยะเวลาดังกล่าว จึงส่งผลกระทบกระเทือนต่อการพัฒนากิจการรถไฟของประเทศไม่มากนักน้อย

แม้ไม่อาจทราบสถิติตัวเลขที่แสดงถึงผลสำเร็จเกี่ยวกับยอดตราขายรับรายจ่ายของกรมไปรษณีย์โทรเลขในช่วงปีสุดท้ายที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงอยู่ในตำแหน่งได้ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาถึงการขยายตัวของงานสื่อสารคมนาคมด้านนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่ากรมไปรษณีย์โทรเลขประสบความสำเร็จในขั้นที่น่าพึงพอใจ กล่าวคือ สามารถขยายที่ทำการไปรษณีย์และโทรเลขกระจายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วพระราชอาณาจักร ทั้งที่ทำการของกรมไปรษณีย์โทรเลขเอง ที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตรถไฟ และ ที่ทำการไปรษณีย์อนุญาตเอกชน รวมทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ แห่งทั่วประเทศ โดยให้บริการรับฝากส่งจดหมาย พัสดุไปรษณีย์ ธานีคดี และโทรเลข ตลอดจนเปิดบริการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์และวิทยุโทรเลขทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างกว้างขวาง และที่สำคัญคือได้มีการวางรากฐานกิจการวิทยุกระจายเสียง จะเห็นได้ว่าการขยายความเจริญก้าวหน้าของกิจการสื่อสารคมนาคมดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อฝ่ายบ้านเมืองและประชาชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง นับว่าเป็นการวางรากฐานการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของประเทศอีกด้านหนึ่ง

บทสรุป

จากการศึกษาถึงบทบาทและผลงานทางด้านการสื่อสารคมนาคมของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ตลอดระยะเวลา ๑๕ ปีที่ทรงเข้ารับบริหารงานพบว่าทรงประสบความสำเร็จอย่างมากในการนำวิทยาการของโลกตะวันตกด้านนี้มาปรับปรุงความเจริญก้าวหน้าของประเทศ แม้ว่าจะต้องทรงเผชิญกับปัญหาอุปสรรคนานาประการ แต่ก็ทรงสามารถแก้ไขผ่อนคลายเป็นบรรเทาเบาบางลงได้ การประสบความสำเร็จในตำแหน่งหน้าที่การงานของพระองค์ดังกล่าว อาจพิจารณาตั้งแต่จุดเริ่มต้นที่ทรงเข้ารับภาระงานในด้านนี้ จะเห็นได้ว่าพื้นฐานความรู้ความสามารถของพระองค์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทรงได้รับความสำเร็จมากกว่าสาเหตุอื่น ๆ แม้ว่าในบางครั้งการตัดสินใจดำเนินงานของพระองค์จะส่งผลกระทบต่อชนชั้นปกครองด้วยกันก็ตาม^๑ แต่ก็ทรงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยและการสนับสนุนจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งผู้บริหารคนสำคัญในรัฐบาลอยู่เสมอ โดยเฉพาะสมเด็จพระยาเทเวศร์วงศ์โรปกรณ์ และ กรมหมื่นเทเวศร์โรทัย เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งทรงเป็นตัวแทนของรัฐบาลในการติดต่อและตัดสินใจปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกิจการต่างประเทศในสมัยนั้น จึงเป็นผลให้งานในภาระหน้าที่ของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินบรรลุเป้าหมายตามแนวพระดำริของพระองค์เกือบทุกประการ

^๑ดังในการพิจารณาถอดถอนพระยาเทพหัสดินออกจากตำแหน่งอธิบดี เมื่อคราวที่ทรงปฏิรูปการบริหารกิจการกรมไปรษณีย์ รวมทั้งการชำระสะสางกรณีทุจริตในการไฟฟ้าหลวง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งเป็นผลให้เจ้าพระยามรราช (ปั้น สุขุม) อธิบดีเสนาบดีกระทรวงนครบาล ผู้รับผิดชอบงานการไฟฟ้าหลวงแต่เดิม ต้องถูกเรียกให้ชดใช้เงินคืนแก่ทางราชการเป็นจำนวน ๔๑,๕๘๒ บาท และพระยาสุขุมนัยวินิตผู้บุตรชาย ในตำแหน่งผู้อำนวยการการไฟฟ้าหลวง ต้องถูกให้ออกจากราชการ โปรดดูรายละเอียดใน หจข., ร.๗ พ. ๑๐/๒ "พระองค์เจ้าสุภโยคเกษม ถึง เจ้าพระยามหิธร" ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๑.

บทบาทและผลงานความสำเร็จของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชร-
อิศรโยธิน ในตำแหน่งผู้บัญชาการกรมรถไฟแผ่นดิน และ เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม
อาจกล่าวสรุปได้ดังนี้

ประการแรก ทรงเป็นผู้บริหารที่นำความสำเร็จก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในสาขา
การสื่อสารคมนาคมมาสู่ประเทศ ทั้งนี้โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ที่ทรงได้รับจากการศึกษา
ในประเทศตะวันตก ตลอดจนคุณลักษณะนิสัยส่วนพระองค์ที่ทรงเป็นผู้สนพระทัยใฝ่หาความรู้และ
ติดตามความเคลื่อนไหวในวิทยาการอันทันสมัยของโลกโดยตลอดมา ครั้นเมื่อทรงมีโอกาสเข้า
รับตำแหน่งหน้าที่ที่สอดคล้องกับความสามารถของพระองค์ จึงส่งผลให้วิทยาการของประเทศ
ในด้านนี้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ถือได้ว่าความสำเร็จดังกล่าวส่วนหนึ่ง เป็นผลสะท้อนจาก
พระบรมราโชบายในการส่งพระราชโอรสไปศึกษาในประเทศตะวันตก ของพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงกำหนดให้พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์นี้เข้ารับการศึกษาใน
ด้านวิศวกรรมช่างโดยตรง เพื่อตอบสนองความต้องการของบ้านเมืองที่ขาดแคลนกำลังคน
ในแขนงดังกล่าวอยู่ในขณะนั้น ซึ่งปรากฏต่อมาว่าได้ทรงเป็นผู้นำของประเทศในด้านนี้สมตาม
พระราชประสงค์ของพระราชบิดา * นับตั้งแต่ทรงรับผิดชอบในการขยายเส้นทางรถไฟ การ
ริเริ่มนำรถจักรดีเซลเข้ามาทดลองวิ่งแทนรถจักรไอน้ำแบบเดิม การสร้างถนนและทางหลวง
โดยใช้เทคนิคการสร้างแบบตะวันตก การวางรากฐานการบินพาณิชย์ระหว่างประเทศ การ
สนับสนุนให้มีเครื่องมือสื่อสารทางวิทยุโทรเลขและวิทยุโทรศัพท์ด้วยระบบที่ทันสมัย โดยขยาย
ขอบเขตการติดต่อสื่อสารให้กว้างขวางมากขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศ ตลอดจนวาง
รากฐานกิจการวิทยุกระจายเสียงและพัฒนากิจการสื่อสารคมนาคมในด้านอื่น ๆ ซึ่งส่งผลให้เกิด
การขยายตัวทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองในเวลาต่อมา อาทิเช่น การควบคุมการสร้างสะพาน
พระปฐมบรมราชานุสรณ์ (สะพานพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) และวางโครงการสร้างท่าเรือ
กรุงเทพฯ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าบทบาทและผลงานของพระองค์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดประโยชน์
ต่อบ้านเมืองเป็นเนืองประการมาจนถึงปัจจุบัน

ประการที่สอง ทรงประสบความสำเร็จในการบั่นทอนอิทธิพลของอังกฤษ ฝรั่งเศส
และเยอรมัน ที่มีต่อกิจการคมนาคมของไทย รวมทั้งความสำเร็จในการต่อรองผลประโยชน์
กับประเทศมหาอำนาจดังกล่าว ทำให้ฝ่ายไทยไม่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบและได้รับประโยชน์
จากการเปิดการสื่อสารคมนาคมกับนานาประเทศตามสมควร นับตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาท-

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องพึ่งกำลังคน วิศวกร เงินทุน และเทคนิควิทยาการจากประเทศมหาอำนาจในการขยายความเจริญของบ้านเมืองในด้านนี้ เป็นผลให้อิทธิพลของประเทศตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศสได้แผ่ขยายและฝังรากลึกในวงราชการไทยโดยลำดับมา เพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากความอ่อนแอของฝ่ายไทย ซึ่งเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่รัฐบาลไทยมิใช่น้อย ครั้นเมื่อกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงเข้ารับตำแหน่งผู้บัญชาการกรมรถไฟ จึงได้ทรงดำเนินการบั่นทอนอิทธิพลของชาติมหาอำนาจในกรมรถไฟทีละเล็กทีละน้อย จนกระทั่งทรงสามารถนำอำนาจบริหารให้ตกอยู่ในมือของคนไทยโดยสมบูรณ์ แม้จะไม่อาจทำลายผลประโยชน์ของชาวตะวันตกได้อย่างสิ้นเชิงก็ตาม แต่ก็นับได้ว่าทรงสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นแก่คนไทยในอันที่จะควบคุมการบริหารและจัดดำเนินการเองโดยไม่พึ่งกำลังความสามารถของชาวต่างชาติ ตลอดจนได้ตัดโอกาสมิให้มหาอำนาจเหล่านี้เข้าฉกฉวยแย่งชิงผลประโยชน์จากฝ่ายไทยอย่างเปิดเผยได้ เหมือนดังอดีตที่เคยเป็นมาอีกต่อไป

นอกจากนี้ บทบาทในการเจรจาทำสัญญาการเดินรถกับสหพันธรัฐมาลายู การพิจารณาข้อเสนอขยายเส้นทางรถไฟเชื่อมต่อกับเขตแดนไทยของมหาอำนาจตะวันตกอังกฤษและฝรั่งเศส ตลอดจนการเจรจาทำสัญญาเปิดสายการบินพาณิชย์ร่วมกับฝรั่งเศสและเนเธอร์แลนด์ ได้ชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะและความสามารถของพระองค์ในการพิจารณาเงื่อนไขข้อตกลงมิให้ไทยตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เนื่องด้วยทรงมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศพอสมควร อีกทั้งทรงมีโอกาสได้ศึกษาอุปนิสัยใจคอและความรู้สึกนึกคิดของชาวตะวันตกมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ตามพระบรมราโชบายของพระราชบิดา จึงทำให้ทรงรู้เท่าทันและระมัดระวังในท่าทีของชาติมหาอำนาจเหล่านี้เสมอ ดังที่เจ้าหน้าที่สถานทูตอังกฤษผู้หนึ่งได้กล่าวถึงพระองค์ว่า ทรงเป็นหนึ่งในบรรดาพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีความสามารถในการทำงานสูงสุดพระองค์หนึ่ง ทรงมีความเฉลียวฉลาดในการจัดบริหาร แม้ว่าจะทรงแสดงท่าทีเป็นมิตรกับชาวต่างประเทศก็ตาม แต่ก็มีได้ทรงเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้าอาศัยพักพิงหรือแสวงหาผลประโยชน์จากพระองค์ได้^๑

^๑สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, F.O. 371/10349 "Mr. Newton to Mr. Farrer" No.104, date June 10, 1924.

นอกจากนี้ เมื่อทรงอยู่ในสมาคมของชาวตะวันตก ทรงสามารถวางพระองค์ ด้วยความ
 เชื่อมั่นและมีความรอบรู้ในเรื่องการสื่อสารคมนาคมเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้
 ทรงได้รับการยอมรับในความสามารถจากชาวตะวันตกระดับบริหาร และเป็นผลให้การเจรจา
 ในปัญหาต่าง ๆ มักคลี่คลายลงด้วยดี และสอดคล้องกับความต้องการของฝ่ายไทย

ประการที่สาม ทรงเป็นตัวแทนของผู้บริหารรุ่นใหม่ที่พยายามนำความคิดและระบบ
 การทำงานแบบใหม่มาใช้ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้บริหารที่ยังคงยึดถือ
 ตามระเบียบเดิม และที่ยังคงยึดกุมในผลประโยชน์ของกลุ่มตน ทำให้เกิดความขัดแย้งในผล-
 ประโยชน์หน้าที่ เพราะ เป็นการทำลายคุณค่าความ เชื่อและสถานภาพ เดิมของผู้บริหารดังกล่าว
 ตลอดจน เป็นอุปสรรคบั่นทอนขวัญและกำลังใจในการทำงานของทั้งสองฝ่ายมิใช่น้อย

โดยลักษณะพื้นฐานความ เชื่อของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงต้องการความ
 คล่องตัวและความเป็นอิสระในการทำงาน เนื่องจากสถานการณ์ในช่วง เริ่มต้นที่ทรง เข้า
 บริหารกรมรถไฟบีบคั้นให้ต้องทรงดำเนินการอย่างรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์ จึงทำให้ทรง
 ปฏิบัติงานข้ามขั้นตอน ไม่ผ่านการพิจารณาของเสนาบดีกระทรวงคมนาคมในหลายกรณี โดย
 ทรงยึดถือสิทธิพิเศษที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพื่อ
 ให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างแท้จริง โดยไม่อาจรังรอการทำงานเป็นขั้นตอนตาม
 ระเบียบของทางราชการได้ เป็นผลให้เกิดปฏิกริยาคัดค้านจาก เจ้าพระยาวางษานุประพัทธ์
 เสนาบดีกระทรวงคมนาคมขณะนั้นในระยะหนึ่ง เพราะถือว่าเป็นการทำลายคุณค่าและ
 สถานภาพเดิมของเสนาบดีเจ้าสังกัดโดยตรง ต่อมาเมื่อกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรง
 ได้รับโปรดเกล้าฯให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ทรงมีนโยบายที่จะ
 จัดบริหารกิจการสื่อสารคมนาคมของฝ่ายพลเรือนให้อยู่ในความควบคุมของกระทรวงพาณิชย์-
 และคมนาคม มิให้ปะปนกับฝ่ายทหาร โดยเฉพาะการจัดการบินพาณิชย์พลเรือน ทั้งนี้เพื่อให้มี
 เอกภาพและเกิดความคล่องตัวในการบริหาร เช่นเดียวกับประเทศตะวันตก ซึ่งจะเป็นผลดี
 ต่อการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของการสื่อสารคมนาคมด้านนี้ในที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม ความ
 ประสงค์ของพระองค์ในข้อนี้มีอาจบรรลุผลสำเร็จทุกประการได้ โดยทรงถูกคัดค้านจาก
 พระองค์เจ้าบรมเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหมในขณะนั้น ในฐานะตัวแทนของฝ่ายทหารที่
 พยายามรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอาไว้เช่นกัน

เมื่อเกิดกรณีความเห็นที่ขัดแย้งกับผู้บริหารระดับสูงดังกล่าว พบว่ากรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน จะทรงพยายามแก้ไขสถานการณ์ด้วยการเผชิญหน้ากับปัญหา โดยไม่ยอมจำนนต่อเหตุผลของฝ่ายค้านอย่างง่าย ๆ แต่จะทรงชี้แจงทำความเข้าใจกับผู้บริหารในรัฐบาลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อให้คล้อยตามความเชื่อและสนับสนุนในพระดำริของพระองค์ต่อไป จนกระทั่งทรงสามารถผลักดันให้รัฐบาลยอมรับในเหตุผลของพระองค์ได้ เกือบทุกประการในเวลาต่อมา

จากการที่กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงประสบความสำเร็จในการโน้มน้าวความเห็นของรัฐบาลในประเด็นปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ได้อยู่เสมอ นั้น นอกจากเป็นเพราะทรงให้เหตุผลที่เหมาะสม และความสำเร็จในหน้าที่การงานที่ผ่านมาของพระองค์ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้ว เชื่อว่าปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือฐานะชาติกำเนิดของพระองค์ ในฐานะที่ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงถูกกำหนดให้เป็นผู้นำความเจริญของบ้านเมืองในด้านนี้ จึงส่งผลให้ทรงได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารในรัฐบาลทุกรัชสมัย ทำให้ทรงมีความเชื่อมั่นในการทำงานตามภาระหน้าที่ของพระองค์มากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม สถานภาพในฐานะพระราชวงศ์ชั้นสูงของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินดังกล่าว ก็มีได้ส่งผลดีต่อพระองค์เสมอไปนัก ในทางตรงกันข้าม ได้กลายเป็นประเด็นที่ทำให้ทรงถูกโจมตีได้ง่าย ในทัศนะของผู้ผู้ได้บังคับบัญชา กล่าวคือ ในขณะที่ทรงปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งผู้บัญชาการกรมรถไฟ ทรงถูกตำหนิติเตียนจากข้าราชการบางกลุ่มที่นิยมใน เสนาบดีกระทรวงคมนาคมว่าได้ทรงใช้อภิสิทธิ์ในฐานะพระเจ้าน้อยยาเธอ กระทำการข้ามหน้าข้ามตาเจ้าพระยาวางษานุประพัทธ์อยู่เสมอ ครั้นในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นระยะที่ปัญหาชนรุ่นใหม่เริ่มตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับปัญหาทางชนชั้น และความแตกต่างในสถานภาพของบุคคลในสังคม กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินก็ได้ทรงรอดพ้นจากกระแสความคิดดังกล่าวนี้ ทรงถูกเพ่งเล็งว่าได้ใช้ตำแหน่งหน้าที่การงานแสวงผลประโยชน์ โดยการครอบครองที่ดินเป็นส่วนพระองค์เป็นจำนวนมาก จนกระทั่งเมื่อทรงพ้นจากหน้าที่ราชการใน พ.ศ. ๒๔๗๕ มหาชนก็ได้รับรู้ข่าวลือดังกล่าวไม่มีมูลความจริงแต่อย่างใด

ประการที่สี่ ความสามารถในการบริหารงานบุคคล โดยเลือกผู้ร่วมงานที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ความสำเร็จในการพัฒนาการสื่อสารคมนาคมของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินดังกล่าว เชื่อว่าคณะผู้ร่วมงานซึ่งประกอบด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม

เป็นผู้มีบทบาทสนับสนุนผู้มีใช้น้อย ถึงแม้จะไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาจากคุณวุฒิทางการศึกษาของคณะบุคคลเหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ในด้านการช่างและการสื่อสารคมนาคมจากประเทศตะวันตกโดยตรง ผนวกกับตำแหน่งหน้าที่บริหารที่ได้รับความไว้วางพระทัยจากกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ตลอดสมัยที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ได้แก่ พระยาสาธิตศาสตรศิริลักษณ์ ผู้บัญชาการกรมรถไฟ พระยาเสถียรธรรมาธิบดี นายช่างเอกหัวหน้ากรมทาง และ พระยาประภิตกลศาสตร์ อธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข จึงเชื่อว่าคณะบุคคลเหล่านี้ต่างทำหน้าที่เป็นกลไกรับสนองพระบัญชาของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินได้เป็นอย่างดีตลอดสมัยที่ทำงานร่วมกัน และมีส่วนสนับสนุนผลักดันให้งานในพระดำริของพระองค์บรรลุผลสำเร็จมากขึ้น

ในการพิจารณา เลือคนบุคคลเข้ารับผิดชอบงานในตำแหน่งบริหารดังกล่าว กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงมีหลักเกณฑ์พิจารณาโดยยึดถือคุณสมบัติในด้านความรู้ความสามารถ และความซื่อสัตย์สุจริตก่อน เป็นอันดับแรก กล่าวคือ ต้องเป็นผู้มีความรู้ในวิทยาการอันทันสมัยก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก มีความเข้าใจในระบบการบริหารและวิธีการทำงานแบบตะวันตก เพื่อให้สามารถพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองได้อย่างรวดเร็วตามวิถีทางที่พระองค์ต้องการ ด้วยเหตุนี้จึงทรงเลือกผู้ร่วมงานที่สำคัญสำเร็จการศึกษาจากประเทศตะวันตก โดยมีประวัติที่ดีงามและมีประสบการณ์ในการทำงานในตำแหน่งฝ่ายปฏิบัติการมาก่อนตามสมควร ซึ่งจะช่วยให้ทรงได้บุคคลที่มีประสิทธิภาพสามารถทำงานร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่กับพระองค์ได้อย่างเป็นผล^๑ ส่วนผู้บริหารคนเดิมที่บกพร่องในคุณสมบัติดังกล่าวซึ่งทรงแนพระราชหทัยว่าจะไม่สามารถรับสนองนโยบายของพระองค์ได้ ก็ทรงตัดสินใจเปลี่ยนแปลงให้ออกโดยฉับพลันเพื่อมิให้เป็นปัญหาจุดรั้งการขยายตัวของงานในภาระหน้าที่ของพระองค์อีกต่อไป ดังในกรณีพระยาเทพหัสดิน อธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลขดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

อนึ่ง ในการเตรียมบุคลากรให้มีความพร้อมดังกล่าว กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินได้ทรงสนับสนุนให้จัดส่งนักเรียนทุนไปศึกษาในประเทศตะวันตกในนามกรมรถไฟและกระทรวง

^๑สัมภาษณ์ หม่อมราชวงศ์พรรณภณ สุวดีวัฒน์, พระนัดดา, ๕ สิงหาคม

พาณิชย์และคมนาคม นับตั้งแต่วันที่ พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๗๕ รวมจำนวนทั้งสิ้น ๗๓ คน ทั้งนี้ ในภายหลังนักเรียนทุนดังกล่าวได้ทยอยกลับเข้ารับราชการในกรมกองต่าง ๆ ของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และมีบทบาทสนับสนุนการพัฒนาการสื่อสารคมนาคมของประเทศตามสมควร การเตรียมคนรุ่นใหม่เข้าแทนที่คนรุ่นเก่าจึงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้นโยบายการบริหารงานบุคคลดังกล่าวของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินบรรลุผลตามพระดำริมากขึ้น

ในด้านปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินงาน แม้ว่าจะทรงประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในกับผู้บริหารในรัฐบาลอื่น เกิดจากความแตกต่างในทัศนคติและวิถีทางการทำงาน และรวมทั้งการเผชิญกับกระแสความคิดของคนรุ่นใหม่ที่ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับฐานะความเป็นพระราชาวงศ์ และความซื่อตรงในการปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์ ตลอดจนอุปสรรคข้อขัดแย้งนานาประการที่เกิดขึ้นจากการติดต่อกับต่างประเทศดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ถึงกระนั้นก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวก็มิได้มีผลบั่นทอนต่อการขยายตัวของงานในภาระหน้าที่ของพระองค์มากนัก ทั้งนี้ เพราะพระองค์สามารถคลี่คลายให้บรรเทาเบาบางลงได้เกือบทุกครั้ง แต่ปัญหาสำคัญที่จุดรั้งมิให้การพัฒนาการสื่อสารคมนาคมของประเทศเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วตามพระดำริของพระองค์ได้ คือ การขาดแคลนเงินงบประมาณที่จะนำมาใช้จ่ายตามโครงการต่าง ๆ เนื่องจากภาวะวิกฤติการณ์ทางการเงินและการคลังของประเทศในขณะนั้น เป็นผลให้การขยายความเจริญของประเทศในด้านนี้ต้องล่าช้าออกไปจากเดิม จนกระทั่งงานบางโครงการไม่อาจกระทำให้แล้วเสร็จในสมัยของพระองค์ได้ เช่น การขยายทางหลวงแผ่นดินในส่วนภูมิภาคตามเส้นทางมหาสารคาม-ร้อยเอ็ด และ หนองคาย-อำเภอน้ำขุ่น เป็นต้น^๑

ข้อพึงสังเกตรวมประการหนึ่งเกี่ยวกับบทบาทของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม คือ ตลอดสมัยที่ทรงรับผิดชอบในตำแหน่งดังกล่าว ผลงานที่ปรากฏส่วนใหญ่จะเป็นงานในด้านการสื่อสารคมนาคมมากกว่างานด้านการพาณิชย์ ทั้งนี้ เป็นเพราะงานดังกล่าวเป็นงานที่พระองค์ทรงถนัดและสอดคล้องกับความรู้ความสามารถของพระองค์โดยตรง อีกทั้งผลสำเร็จจากการดำเนินงานสามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้มากกว่า ดังนั้น บทบาททางด้านการพัฒนาการสื่อสารคมนาคมจึงปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ในขณะที่

^๑ กรมทางหลวง, รายงานประจำปี พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๔๘๓ กรมทางหลวง, หน้า ๑๔.

งานในด้านการพาณิชย์จะทรงดำเนินการในนามของสภาเผยแผ่พาณิชย์ โดยทรงดำรงตำแหน่งเป็นนายกสภา ซึ่งคณะกรรมการประกอบด้วย เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ อธิบดีกรมตุลาการ และ อธิบดีกรมทะเบียนการค้า เป็นต้น ดังนั้นการแก้ไขปัญหาหรือ ส่งเสริมกิจการในด้านนี้ส่วนใหญ่จึงมิได้เกิดจากพระดำริหรือการดำเนินงานของพระองค์โดยตรง เหมือนกับการพัฒนาการสื่อสารคมนาคม แต่อย่างไรก็ตาม ทรงมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาด้านการพาณิชย์ของประเทศมิใช่น้อย ดังเช่น กรณีการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของชาวนาที่เกิดจากผลผลิตและราคาข้าวตกต่ำใน พ.ศ. ๒๔๗๔ - ๒๔๗๕ โดยทรงมีพระดำริให้รัฐบาลชะลอการเก็บอากรค่านาเอาไว้ก่อน และจัดตั้งบริษัทวางข้าวขึ้นเพื่อให้ชาวนาได้เงินไปลงทุนซึ่งต้องชำระหนี้เงินกู้และดอกเบี้ยเป็นข้าวแทนเงิน^๑ ซึ่งเป็นผลให้มีการขยายตัวของกิจการสหกรณ์การเกษตรมากขึ้นในเวลาต่อมา นอกจากนี้ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินยังได้เสด็จออกไปประเทศใกล้เคียง เช่น ส่องกง สิงคโปร์ และเวียดนาม เพื่อสืบความเคลื่อนไหวของตลาดและแก้ปัญหาข้าวไทยราคาตกต่ำ แต่ก็ไม่ได้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจนัก เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของโลกที่กระจายอยู่ทั่วไปในขณะนั้น^๒

เมื่อเกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ได้เสด็จโดยขบวนรถไฟเพื่อกราบบังคมทูลให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบที่พระราชวังไกลกังวล หัวหิน เมื่อเหตุการณ์สงบลงต้องทรงพ้นจากตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และราชการทั้งปวง ครั้นในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงสละราชสมบัติ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินได้เสด็จพร้อมด้วยครอบครัวของพระองค์ไปประทับที่สิงคโปร์ และได้เสด็จกลับมาเยือนประเทศไทยเป็นครั้งสุดท้าย เมื่อ

^๑โปรดดูรายละเอียดใน นิตติ กลุ่กอสล, "การเก็บค่านาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๘๒" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๐ - ๑๘๐.

^๒ หจข., ร.๗ พ.๗/๑๐ "รายงานประชุมสภาเผยแผ่พาณิชย์ ครั้งที่ ๓" ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๓.

เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ จนกระทั่งในวันที่ ๑๔ กันยายนปีเดียวกัน จึงสิ้นพระชนม์ด้วย
พระอาการประชวรโดยปัจจุบันทันด่วน ณ โรงพยาบาลสิงคโปร์ ขณะที่ทรงมีพระชนม์ได้เพียง
๕๔ พรรษา.
